

IL PENTATEUCO

VOLGARIZZATO E COMMENTATO

DA

SAMUEL DAVIDE LUZZATTO

CON

INTRODUZIONE CRITICA ED ERMENEUTICA

OPERA POSTUMA

Vol. I. — GENESI

12 - VAICHI'

PADOVA

Premiata Tipografia edit. F. Sacchetto

1871

(טז) וַיְחִי

*

יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם שִׁבְעַת עֶשְׂרֵה שָׁנָה וַיְהִי
יְמֵי-יַעֲקֹב שְׁנַיִם חֲזָיו שִׁבְעַת שָׁנִים וְאַרְבַּעִים

(*) אין כאן פיסוקא כלל כי אם ריוק אות. אחת

(28) Giacobbe
visse nella terra d'Egitto diciassette anni; e i giorni di Giacobbe, gli anni della sua vita, furono cento e quarantasette

וּמֵאֵת שְׁנָהּ: (כמ) וַיִּקְרְבוּ יְמֵי-יִשְׂרָאֵל לָמוֹת
 וַיִּקְרְאוּ לְבָנָו לְיוֹסֵף וַיֹּאמֶר לוֹ אִם-נָא מִצְאֹתִי
 חֵן בְּעֵינֶיךָ שִׂים-נָא יָדְךָ תַּחַת יָרְכִי וְעָשִׂיתָ
 עִמָּדִי חֶסֶד וְאָמַת אֶל-נָא תִקְבְּרֵנִי בְּמִצְרַיִם:
 (ל) וַיִּשְׁכַּבְתִּי עִם-אֲבֹתִי וַנִּשְׂאֲתַנִּי מִמִּצְרַיִם
 וַקְבַּרְתַּנִּי בְּקַבְרֹתָם וַיֹּאמֶר אָנֹכִי אֶעֱשֶׂה
 כְּדַבְּרֶךָ: (לא) וַיֹּאמֶר הַשְּׁבַעָה לִּי וַיִּשְׁבַּע לוֹ
 וַיִּשְׁתַּחוּ יִשְׂרָאֵל עַל-רֹאשׁ הַמֶּטֶה: פ

(כמ) חסד ואמת: מעשה של אהבה ושל אמונה, והאמונה היא שתמור לי מסדך גם אחרי מותי. שים נא ירך תחת ירכי: עיין למעלה כ"ד ב'. (לא) וישתחו ישראל וגו': השתחוה ליוסף כמחזיק לו טובה על שאמר לעשות את בקשתו, ועשה זה מחקוס שהיה, על המטה (רש"י וכת"ה), ועעם על ראש המטה כי לא היה אז שוכן, אלא יושב, והיתה ישיבתו על החלק העליון מהמטה (א"ח"ס): ורא"ב ור"דק

מח

(א) וַיְהִי אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיֹּאמֶר לְיוֹסֵף
 הִנֵּה אָבִיךָ חָלָה וַיִּקָּח אֶת-שְׁנֵי בָנָיו עִמּוֹ אֶת-
 מְנַשֶּׁה וְאֶת-אֶפְרַיִם: (ב) וַיִּגַּד לְיַעֲקֹב וַיֹּאמֶר

(א) ויאמר: האומר: וכן ויגד ליעקב, והיה עולם על הדעת לפרש האומר על ידי שליח, כמו האומר אל משה אכי תחנך יתרו בן אליך (שמות י"ח ו'), אך לפי זה הי"לל

anni. (29) I giorni d'Israel avvicinandosi a (quello del) morire, egli chiamò suo figlio Giuseppe, e gli disse: Se pure trovo grazia appo te, metti deh! la mano sotto la mia coscia, promettendo di usarmi benevolenza e fedeltà: ti prego (cioè) di non mi seppellire in Egitto. (30) Ma tosto ch'io giacerò coi miei padri, mi trasporterai dall'Egitto, e mi seppellirai nella loro sepoltura. — E quegli disse: Io farò come tu dici. (31) Disse: Giurami. — E quegli gli giurò. Giacobbe allora (gli) s'inclinò stando sul letto.

ור"עם וראו' פירשו השתחוה לאל וגם זה אפשר: ורל"נ הביא שני הפירושים, וכיוצא בזה בדוד (מ"א א' מ"ז), וגם באו עבדי המלך לברך את אדוכנו המלך דוד לאחר ייטיב אלהים את שם שלמה משמך ויגדל את כסאו מכסאך וישתחו המלך על המשכב, וגם ככה אמר המלך ברוך ה' וגו', גם שם אפשר לפרש שהשתחוה לה' או שהשתחוה לאותם שאחרו לו ייטיב אלהים וגו', וקלער' והחכם יש"ר (בה"ע תק"פו עמוד 36) פירשו כשכלה לדבר עמו הרכין ראשו על מראשותיו והשתטת בכל גופו על המטה, וזהו וישתחו ישראל על ראש המטה; אחמס לא מנאנו לשון השתחויה לענין זה, וזה שהביא החכם יש"ר ואת המשתחוים על הגגות לנבא השמים (נפניה א' ה') גם הוא לשון השתחויה לכבוד, ועל הגגות הוא דומה לעל ראש המטה, ועל המשכב, כלו' משתחוים לנבא השמים בתיחתם על הגגות; ועוד כל השתחויה היא לפנים ולא לאחור, וכאן לפי דעתו הרכין ראשו על המטה אחורנית או מן הנד, והמתרגם האלכסנדרני תרגם על המטה והוא שגם שם היה עומד ומקלו נידו והרכין ראשו ומשך גופו על ראש מקלו אין זו השתחויה, ועוד למה היה לו ליעקב להיות עומד? ואם עתה עמד ה"לל ויקם ישראל וישתחו.

XLVIII

(1) Dopo queste cose fu detto a Giuseppe: Ecco, tuo padre è ammalato. — Ed egli prese seco i due suoi figli, Manasse ed Efraim. (2) Fu narrato e detto a Giacobbe: Ecco,

אני אביך חולה; גם היה עולה על הדעת לקרוא ויאמר ויגד, אלא שלפי זה ה"לל ויגד ליעקב לאחר, אבל ויגד ליעקב ויאמר היא עליה זרה. (ב) וישב על המטה: ורגליו חוז למטה ולמטה לארץ, ולכך כתוב לפנינו חיואל יוסף אותם מעם ברכיו. ולנסוף

הִנֵּה בְנֵךְ יוֹסֵף בָּא אֵלַיךָ וַיִּתְחַזֵּק יִשְׂרָאֵל
וַיָּשָׁב עַל־הַמֶּטֶה: (ו) וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל־יוֹסֵף
אֵל שְׂדֵי נְדָאָה־אֵלַי בְּלוּ בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וַיְבָרֶךְ
אֹתוֹ: (ז) וַיֹּאמֶר אֵלַי הִנְנִי מִפְּרֶךְ וְהִרְבִּיתֶךָ
וְנִתְתִּיךָ לְקַהֲל עַמִּים וְנִתַּלְתִּי אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת
לְזִדְעָךָ אַחֲרֶיךָ אַחֲזֶת עוֹלָם: (ח) וְעַתָּה שְׁנֵי־
בָנֶיךָ הַנּוֹלְדִים לָךְ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם עַד־בָּאִי
אֵלַיךָ מִצְרַיִמָּה לִי־הֵם אֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה כְּדָאוּבֵן
וַיִּשְׁמְעוּן יְהוֹיָדָי: (ט) וּמוֹלַדְתְּךָ אֲשֶׁר־הוּלַדְתָּ
אַחֲרֵיהֶם לָךְ יִהְיוּ עַל שֵׁם אַחֵיהֶם יִקְרָאוּ
בְּנַחֲלָתָם: (י) וַאֲנִי בָבֹאִי מִפְּדוֹן מִתָּה עָלַי
רָחֵל בְּאֶרֶץ כְּנָעַן בְּרֶךְךָ בְּעוֹד כְּבַרְתָּ־אֶרֶץ
לְבָא אֶפְרָתָה וְאֶקְבְּרָהּ שֵׁם בְּרֶךְךָ אֶפְרָת

(ח"ט ל"ג) כתוב ויאסוף רגליו אל המטה (קלערי). (ג) אל שדאי בראה אלי: למעלה ל"ס
י"א. (ד) ונחתי את תארץ הזאת וגו': ומאחר שהארץ הזאת עמידה להיות שלי, אני
כותן לך בה ממנה זו (רש"י נ"ב ור"א נ"ב). (ז) אפרים ומנשה: הקדים אפרים למנשה
כי תמיד היה גדעשו שיהיה אפרים גדול ממנשה (תלמידי יוסף שנתו באויבו). כראובן
ושמעון ירדו לי: לא אמר שיהיה יוסף הבכור כראובן, וגם אמר זה יעקב עממו אמר
ראובן בכוריהתה ולא אמר ליוסף שיהיה הוא הבכור. ע"כ כ"ל כי עד יעקב לא היה פי שנים
נוהג, רק מאהבתו את יוסף כהן לו פי שנים, ואולי מזה נמשך אח"כ משפט פי שנים לבכור,
ע"כ נד"ם כתוב (א' ה' א') נתנה בכורתי ליוסף, קורא למחנת פי שנים בכורה מסכי

tuo figlio Giuseppe è venuto a te. — Israel si sforzò, e sedette sul letto. (3) Giacobbe disse a Giuseppe: Iddio onnipotente mi è apparso in Luz, nella terra di Cànnaan, e mi benedisse. (4) E mi disse: Ecco io son per farti prolificare e divenir numeroso, e ti renderò un aggregato di popoli; e darò questo paese in perpetuo possesso alla tua discendenza dopo di te. (5) Ora, i tuoi due figli, nati a te nel paese d'Egitto, innanzi ch'io venissi appo te in Egitto, sono miei [voglio che siano riguardati come due tribù]. Efraim e Manasse saranno miei, egualmente che Rùben e Simeone. (6) La prole poi che genererai dopo di essi, sarà tua: sotto il nome dei loro fratelli verranno chiamati nel (ricevere il) loro retaggio. (7) A me poi, quand'io veniva da Paddàn, morì Rachel nella terra di Cànnaan, per viaggio, mentre mancava un breve tratto di terra per arrivare ad Efràt, ed io la seppellii colà sulla strada di

שהבכור היה כטל פי שנים, ואובד גר ז"ל מוסף כי גם מה שאמר כראובן ואשמון יהיו לי משמע שלא היה פי שנים לראובן; ואם היה שכבר נטלה הבכורה מראובן (כדעת בעל ד"ה) היה לו לפרש זה, ולפחות היה לו לומר כשמעון ולוי, לא כראובן ואשמון. (1) ומוֹלְרֹחַךְ אֲשֶׁר הוֹלַדְתָּ וְגו': רש"בם ור"עם מפרשים על בני בנים, והקשה רא"ב: אִם כֵּן מַה טַעַם עַל שֶׁם אֲחִיהֶם? והי"לל על שם אבותם, ורע"ם השיב: כל אחד מבני מנשה יקרא כאחיו על שם מנשה לנחול עמם בנחלתו, וכן כל אחד מבני אפרים יקרא כאחיו על שם אפרים לנחול עמם בנחלת אפרים; זה פירוש דחוק ובלתי מתישב, ואנקלוס ור"י ורא"ב ורד"ק פירשו אשר תוליד, אם תוליד, ורמ"ב חן עשאו זמן מורכב מעבר ועמיד (che avrai generato) כי בעת בואם לנחלה תהיה לידתן בזמן עבר, וכשהיה יעקב מדבר היתה לעתיד, וגם לפירוש זה הכוונה אם תוליד. **עַל שֶׁם אֲדִירָם:** שלא יהיו נקראים שנים, אלא יכנסו תחת שני מנשה ואפרים. (2) וְאֲנִי בְּבֹאֵי מִסֻּדָן וְגו': לדעת ר"י, רש"בם, רא"ב ור"דק היא התנכלות על שלא הוליד את אמו למערת המכפלה, כי מתה על הדרך; ולא היו לו רופאים לנכות אותה ולהוליכה אל המערה; וקלערי' אומר כי רצה להודיעו מקום קבורת אמו שם ירצה להזיף עצמותיה ולקברם במערה, ידע היכן הם, ואמנם לא מלאנו שהיו מוצאים העצמות מקבריהם, ויוסף הושיב בארון, אך לא מלאנו שאנקר ואח"כ הוציאוהו מקברו, עלבד כי יוסף כבר ידע מקום קבורת רחל, כי מתה קודם מכירתו, שאל"כ לא היה יוסף ידע שיש לו אח ששמו בנימין, ודעת Hesse וראו' שהכוונה אני עושה זה (ששם בנך יהיו לי כראובן ואשמון) בעבור אהבת רחל אחך; אמנם מה ענין להזכיר כאן

הוּא בֵּית לֶחֶם: (ח) וַיֵּרָא יִשְׂרָאֵל אֶת־בְּנֵי יוֹסֵף
 וַיֹּאמֶר מִי־אַלֶּה: (ט) וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל־אֲבֹיו בְּנֵי
 הֵם אֲשֶׁר־נָתַן־לִי אֱלֹהִים בְּזֶה וַיֹּאמֶר קַח־
 נָא אֵלַי וְאֲבָרְכֶם: שְׁנֵי (י) וַעֲיִנַי יִשְׂרָאֵל כִּבְדּוֹ
 מִזֶּקֶן לֹא יוּכַל לְדַאֲוֹת וַיִּגַּשׁ אֹתָם אֵלָיו וַיִּשְׂק
 לָהֶם וַיַּחֲבֹק לָהֶם: (יא) וַיֹּאמֶר יִשְׂרָאֵל אֶל־יוֹסֵף
 רְאֵה פָנַיךָ לֹא פָלַלְתִּי וְהִנֵּה הִרְאָה אֹתִי
 אֱלֹהִים גַּם אֶת־זַרְעֶךָ: (יב) וַיּוֹצֵא יוֹסֵף אֹתָם
 מֵעַם בְּרַכְּיוֹ וַיִּשְׁתַּחֲוּ לְאִפְּיוֹ אֶרְצָה: (יג) וַיִּקַּח
 יוֹסֵף אֶת־שְׁנֵיהֶם אֶת־אֶפְרַיִם בְּיָמֵינוּ מִשְׁמָאל
 יִשְׂרָאֵל וְאֶת־מְנַשֶּׁה בְּשִׁמְאֵלוֹ מִיְמִין יִשְׂרָאֵל
 וַיִּגַּשׁ אֵלָיו: (יד) וַיִּשְׁלַח יִשְׂרָאֵל אֶת־יָמֵינוּ וַיִּשֶׁת
 עַל־רֹאשׁ אֶפְרַיִם וְהוּא הִצְעִיר וְאֶת־שִׁמְאֵלוֹ
 עַל־רֹאשׁ מְנַשֶּׁה שִׁבְלֵי אֶת־יָדָיו כִּי מְנַשֶּׁה
 הַבְּכוֹר: (טו) וַיְבָרֵךְ אֶת־יוֹסֵף וַיֹּאמֶר הֲאֵלֹהִים
 אֲשֶׁר הִתְהַלְכּוּ אִבְתִּי לְפָנָיו אֲבָרְכֶם וַיְצַחֵק

קבורמה? וכל שהכוונה לומר זה לי מאד כי לא יכלתי לקברה במערת המכפלה, גם
 לא חוכל לומר לך שמקברני חבלה, כי עם כל מה שאני חובב חוסה, יותר חכי חייב

Efrat, ora Betlemme. (8) Israel, veduti i figli di Giuseppe, disse: Chi sono questi? (9) Giuseppe disse a suo padre: Sono i miei figli, che Dio mi diede in questo paese. — E quegli disse: Me li reca qui, ch'io li benedica. (10) Israel aveva per la vecchiazza la vista indebolita, non poteva vedere [distintamente]. Quegli glieli appressò, ed egli li baciò ed abbracciò. (11) Israel disse a Giuseppe: Io non avrei giudicato di (dover mai più) vedere la tua faccia, ed ecco che Dio mi fece vedere anche la tua prole (12) Giuseppe li scostò dalle ginocchia di lui, e si prostrò colla faccia a terra. (13) Indi Giuseppe li prese amendue, Efraim colla destra, corrispondente alla sinistra di Israel, e Manasse colla sinistra, corrispondente alla destra di Israel; e glieli appressò. (14) Ma Israel pose la sua destra e la pose sul capo d'Efraim, il quale era il minore, e la sinistra sul capo di Manasse. Egli [apparentemente] sbagliò nel collocare le sue mani, poichè era Manasse il primogenito. (15) Benedisse Giuseppe, e disse: Quel Dio, davanti al quale camminarono i miei padri, Abramo ed Isacco; quel Dio che

בכבוד אבותי, אך לעדות על אהבתי אותה אפרתי כי אני בנך יהיו נחשבים כשני
 שנים. (ח) וירא ישראל את בני יוסף: שנאו עם יוסף, אך דרך כבוד לא
 נתקרבו אל יעקב כמו יוסף, ולפי' אמר קחם נא אלי (תלמידי מוה"ר יצחק פארדו).
 (ט) קחם נא אלי: הביאם אלי, כמו ועתה שלח וקח אותו אלי (ג"א כ' ל"א).
 (י) ועיני ישראל וגו': זהו פירוש למה שאמר למעלה שראה את בני יוסף ולא הכירם
 ואמר מי אלה? והנה ביצחק אמר בתחלת הפרשה ויהי כי זקן יצחק ותכהינה עיניו
 מראות כי כה"ת עיני יצחק היתה סנה לכל המאורע ההוא, אבל כאן כבודות עיני
 יעקב לא גרמה שום דבר רק ששאל מי אלה, ע"כ לא קש להזכירו בתחלה, והזכירו
 דרך פירוש אמר שהגיד שאלת יעקב ותשובת יוסף. (יב) מעם ברכיו: עיין למעלה
 פסוק ב'; נר"ג כ"י ובדפוסים עתיקים מיומן לנרכה (לא מוזמן), והכוונה שיהיה
 ברכתו גדולה ומוקד יותר. (יד) שכל את ידיו: אכילוס ור"ג ופאריס פירשו כתיב
 ידיו בהשכל ותכמה, ובכוונה עשה מה שעשה, א"פ שמשנה היה בכור, ורש"ב ור"ל בג
 פירשו מן סכל נא את ענת אחימלש (ג"ב ט"ו ל"א), ודעתם יסכל (ישעיה מ"ד כ"ה)
 ענין מעוקם וכפתל כל'י ששם היו נאלכסון, והכחן כדעת תלמידי מוה"ר יצחק פארדו
 עשה ידיו סכלות כתיב אותם באופן שהראים ימאנו שאין בהן דעת, כי אמנם מכסה
 היה הבכור ולו משפט הנרכה ביד מיון. הוון יצחק פירש עשה ידיו כאלו אינם ידעות.

הָאֱלֹהִים הִרְעָה אֹתִי מֵעוֹדֵי עַד-הַיּוֹם הַזֶּה׃
(טז) הַמְלֵאךְ הַגָּאֹל אֹתִי מִכָּל-רָע יְבָרְכְךָ אֶת-
הַנְּעָרִים וַיִּקְרָא בָהֶם שְׁמִי וְשֵׁם אֲבֹתִי אֲבָרְהָם
וַיִּצְחַק וַיִּדְגּוּ לָרַב בְּקִרְבַּ הָאָרֶץ׃ שְׁלִישִׁי (יז) וַיָּדָא
יוֹסֵף כִּי-יִשִׁית אָבִיו יַד־יָמִינוּ עַל-רֹאשׁ אֶפְרַיִם
וַיִּרַע בְּעֵינָיו וַיִּתְמַךְ יַד-אָבִיו לְהַסִּיר אֶתָּה
מֵעַל רֹאשׁ-אֶפְרַיִם עַל-רֹאשׁ מְנַשֶּׁה׃ (יח) וַיֹּאמֶר
יוֹסֵף אֶל-אָבִיו לֹא-יִכֵּן אָבִי כִי-זֶה הַבְּכֹר שֵׁם
יְמִינְךָ עַל-רֹאשׁוֹ׃ (יט) וַיִּמָּאֵן אָבִיו וַיֹּאמֶר יִדְעֵתִי
בְּנִי יִדְעֵתִי גַם-הוּא יִהְיֶה-לְעָם וְגַם-הוּא יִגְדֹל
וְאוֹלָם אַחֲיוּ הַקָּטָן יִגְדֹל מִמֶּנּוּ וְזָדְעוּ יִהְיֶה
מִלֵּא-הַגּוֹיִם׃ (כ) וַיְבָרְכֶם בַּיּוֹם הַהוּא לְאִמּוֹר

שמעשה הוא הבכור; פירש פועל סכל *ignorare* כי להוראה זו ישמשו בו המתפלספים
שבימיהו, אך אין זו הוראת הפועל הזה במקרא. (טז) המלאך הגואל וכו': מלאך
הרגיל להשתלח אלי נברתי (ר"ש), הזכיר תחלה האל השולח וא"כ הזכיר השליח,
ואמר שהוא יברך בשליחות שולחו, ובאשרו המלאך כבר הודיע שאינו פועל ברצון עצמו,
אלא ברצון שולחו, והכס איננו מתפלל אל המלאך, אלא כאומר יהי רצון מלפני האל
לשלוח מלאכיו לברך את הנערים, וכל זה רמז ר"שי בקוטר לשוכו, והשומרונים הגיעו
המוֹלך הגואל. ואני מתחלה הייתי מפרש האלהים אשר מלאכו הוא הגואל אותי מכל רע
(כמו עיכוס הרואות), כטעם הוא ישלח מלאכו אִתְךָ והגליתי דרכי, והוא כמו עם
אשר תמצא את אלהיך (בראשית ל"א ל"ב) שענינו אשר עמו תמצא, ועיין עס. וידגו:

(*) מלא ו'

ebbe cura di me, dacchè esisto sino ad oggi; (16) L'angelo, che mi ha liberato da ogni male, benedica questi giovanetti, in guisa che si perpetui in essi il mio nome, e quello de'miei padri Abramo ed Isacco, e si propaghino in gran numero in mezzo al paese (17) Giuseppe, vedendo che suo padre metteva la mano destra sul capo d'Efraim, n'ebbe dispiacere; e sollevò la mano di suo padre, per levarla d'in sul capo d'Efraim, (e porla) sul capo di Manasse. (18) Giuseppe disse a suo padre: Non così, padre mio; poichè questi è il primogenito; metti la tua destra sul capo suo. (19) Ma suo padre ricusò, e disse: Lo so, figlio mio, lo so: anche quello formerà un popolo, ed anche quello diverrà potente: però suo fratello minore diverrà più potente di lui, e la sua discendenza sarà un aggregato di popolazioni. (20) Egli li benedisse in quel giorno,

מן דג, זה כי הדגים משרצים לרוב מאד, ודעת קולעיוס כי מן דגה נגזר שם דגן. ומהר"ל פירש האלהים הכוזב ישלח המלאך הגואל, זה רמוק, ור' עובדיה ספורנו פירש האלהים דרך קריאה: אלה האלהים שאתה הוא שהתהלכו אבותי לפני, (עיין פירושי לשעיה ח' ד') אלה האלהים הרועה אותי וגו' אלה הואל נא שהמלאך הגואל יברך את הבערים; זה פירוש נחמד ונעים, ועדיין קשה לי מה טורח שיהיה המלאך הוא המנבך ולמה לא שלל שיברכם האל? והוא ר"עם מרץ ואמר * אם אינם ראים לברכתך בלתי אמצעי * זה הנל כי כל ישראל מאז מקדם אחרים זה לזה יברכך ה', וכל ישראל מבקשים מהאל שיברכם, ומעולם לא מלאכו הברכה מיוחדת למלאך. ואדוני אבי ז"ל היה דבר זה קשה בעיניו עד מאד, והוא נדחק לפרש שיהיה המלאך לא המנבך, אלא המקבל הברכה, ואמר כי יעקב כנה את יוסף בכנוי המלאך הגואל אותי מכל רע, ושיעור הכתובים האלה כך הוא: האלהים אשר וגו' הוא יברך את המלאך הזה (יוסף) עם הבערים. וד"ח ז"ל אומר כי הכוונה על המלאך הנאבק עמו (ל"ג כ"ה) וברכו וקרא שמו ישראל, והנה יעקב מתפלל שאותו המלאך שברך אותו יברך גם אותם ויקראו גם הם בני ישראל, וכמו שהיה, שהיו אפרים ומנשה שני שבטים. (י"ט) ידעתי בני ידעתי: כי הוא הנכור (ר"ע), ועל כן אבי מברכו (וכן יהיה) שם הוא יהיה לעם וכו'. יגדל ממנו: וכן היה, כי צמחין במדבר (א' ל"ג ול"ה) היו בני אפרים 40800 ובני מנשה 32200 וארץ ישראל כחלקה ליונאי מזרים למספר גלגלותם כפי מה שהיו בשעת יציאת מזרים (אז"ל). מלא רגובים: גוים רבים ינאו מחמו (רא"ב). מלא: ענינו רבו, כמו אשר יקרא עליו מלא רועים (שעיה ל"ח ד') יחד עלי יתמלאון (איוב ע"ז י') (מהר"ל), וכן קראו מלאו (ירמיה ד' ה') קראו אחרך מלא (שם י"ב ו') והנה מלא הגוים, כמו גוי וקהל גוים יהיה מחד (למעלה ל"ה י"א). (ב) יברך

בְּךָ יִבְרַךְ יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר יִשְׁמַךְ אֱלֹהִים
 בְּאִפְרַיִם וּבְמִנְשֶׁה וַיִּשֶׂם אֶת־אִפְרַיִם לִפְנֵי
 מִנְשֶׁה; (כא) וַיֹּאמֶר יִשְׂרָאֵל אֶל־יוֹסֵף הֲנֵה אָנֹכִי
 מֵת וְהָיָה אֱלֹהִים עִמָּכֶם וְהִשִּׁיב אֶתְכֶם אֶל־
 אֶרֶץ אֲבֹתֵיכֶם; (כב) וְאָנֹכִי נָתַתִּי לְךָ שְׂכָם אַחַד
 עַל־אַחֶיךָ אֲשֶׁר לְקַחְתִּי מִיַּד הָאֱמֹרִי בְּחָרְבִי
 וּבְקִשְׁתִּי: פ רביע

ישראל: כל אחד מבני ישראל כשיזכה לברך את חברו. ויברכם ביום ההוא:
 ביום ההוא נראה כמותו, וכו' כי יעקב כבר ברך אותם ואמר המלאך הגואל אותי
 יברך את הנערים וידנו לרוב בקרב הארץ, ואם לא היה יוסף תמיד יד אביו להסיר
 אותה וכו' לא היה יעקב מפרש כוונתו בדבריו, אלא בכתיבת ידיו, אבל ביום ההוא
 נאזרה שעה שנקב יוסף להסיר ידו מעל ראש אפרים הוסיף לפרש כוונתו, ולתת
 אפרים לפני מנשה. (כב) שכם אחד על אחד: הכוונה על שני גורלות שיהיו לו
 בהמות שנתנו לשנים, ופה אמר רל"ג כי אפשר שיעקב דמה שיהיה זהה יתרון ליוסף

מט

(א) וַיִּקְרָא יַעֲקֹב אֶל־בָּנָיו וַיֹּאמֶר הֵאֲסִפּוּ
 וְאֲנִידָה לָכֶם אֶת־אֲשֶׁר־יִקְרָא אֶתְכֶם

(א) ויקרא יעקב אל בניו: נראה שלא עמדו אצלו בעתו מדבר עם יוסף
 ובניו מפני כבודו. האספו: הכנסו, כאסף כמו כנסו ואסף כמו כנס. יקרא: כמו
 יקרה, כמו פן יקראנו אסון. באררית הימים: בימים הנאים, בימים האחרונים,
 יש אחרון שאחריו אחרון, כמו ואת לאה וילדיה אחרונים, וכל מה שאיננו ראשון

con dire: Israel benedirà [cui vorrà benedire], nominando te, e dicendo: Ti faccia Dio simile ad Efraim ed a Manasse! — Egli così antepose Efraim a Manasse. (21) Indi Israel disse a Giuseppe: Io sono per morire; ma Dio sarà con voi, e vi farà tornare alla terra de' vostri padri. (22) Io poi ti assegno una porzione di più de' tuoi fratelli, (in ciò) ch' io debbo conquistare sugli Emorei colla mia spada e col mio arco.

שיחל נחלה כפולה, אע"פ שלפי מה שז"ל ח"כ ה' בתורתו נחלקה הארץ לגלגלות; ואפשר ג"כ כדברי רלב"ג שהיתה המחנה הזאת שנתן יעקב ליוסף ברכה שיפרו וירבו בניו עד שיהיו ראויים להחלק לשני השבטים, וכן היה, כי מספר מנשה ואפרים בזמנן שנת הארבעים (במדבר ל"ט) היה 85200 ומספר ראובן ושמעון יחדו לא היה אלא 65930, וכראה ג"כ רבו בני יוסף ביהושע י"ז י"ד, וכן נראה כי לרבים נקראו כל עשרת השבטים בשם יוסף ובשם אפרים. שם: חלק. אשר לקחתי: עבר במקום עמיד, והכוונה שיקחו בניו. האמורי: כל שנעה עממים נקראים על שמו להיותו החזק והגדול שבהם (רא"ב) יש מפרשים שם עיר שם שהיתה ליוסף ובה נקבר, ולפי זה אין טעם למלת אחד, ומלבד זה בני יעקב כשהרגו את חמור ואת יושבי עיר שם לא כבשו אותה, רק בזו את שלה והלכו להם. אחר: משפטו אחד כי איננו סמוך ואין אחריו מ"ם, כמו כאחד ממנו; ולדעת ח"ס שיעורו הכה נתייך לך על אהך שם א' מאשר לקחתי וגו'.

XLIX

(4) Giacobbe chiamò i suoi figli, e disse: Entrate, ch'io

נקרא אחרון, וכן מלת אחרית ענינה avvenire, כמו כי אם יש אחרית (משלי כ"ג י"ח) כי אחרית לאיש שלום (תהלים ל"ז ל"ז) ועיני ירמיה כ"ט י"א, ובמדבר כ"ד י"ד, ואין הכוונה כאן על ימות המשיח אלא על כבוד ארץ ישראל ותלוקה, וכבר היו אנשים בין האחרונים מחישי הכבודה שאמרו שלא אמר יעקב הפרשה הזאת, רק אחר כמה דורות נכתבה כגון Jo. Godofr. Hasse, Jo. Henr. Heinrichs, Jo. Severin. Vater והאחרון הכביד Jo. Cristoph. Friedrich (1811) שאמר כי נתן הכביד כתובה; וכבר הכו על קדקדס, Jo. Ernest. Cristoph. Schmid, Hensler, Jo. Jac. Staehelin, Jo. Ernest. Cristoph. Schmid, Hensler (Basilea 1827) ואחרים ראוי. אך כל משכיל יראה ויבין כי א"א להעלות על הדעת שאדם ביום דוד או אפילו בימי משה יתעורר להטיח דברים נגד שנת ראובן ושמעון.

בְּאַחֲרֵית הַיָּמִים: (ב) הַקִּבְצוּ וְשִׁמְעוּ בְּנֵי יַעֲקֹב
 וְשִׁמְעוּ אֶל-יִשְׂרָאֵל אֲבִיכֶם: (ג) רְאוּבֵן בְּכֹרִי
 אֶתָּה כַּחֲוֵי וְרֵאשִׁית אוֹנִי יִתֵּר שְׂאֵת וַיִּתֵּר
 עֲזוֹ: (ד) פָּחוּ כַמִּים אֶל-תּוֹתֵר כִּי עָלִיתָ
 מִשְׁכְּבֵי אָבִיךָ אִזּו חֲלַלְתָּ יְצוּעֵי עַלְהָ: פ
 שִׁמְעוּן וְלוֹי אֲחִים כְּלִי חֶמֶס מִכְּרַתִּיהֶם:
 (ה) בְּסֹדֶם אֶל-תִּבְּא נַפְשֵׁי בְּקַהֲלֵם אֶל-תִּחַד
 כְּבֹדִי כִּי בְּאַפִּם הֲרִגוּ אִישׁ וּבְרִצְנָם עָקְרוּ

זכרנו נגד שבת לוי שכבר היה מקודש, ואמר בסודם אל תנול כפשי וגו', ארור אדם
 כי עז וגו' על מעשה יסן נואן שכבר נכאמ, וקובלו דבריו אשר דבה מלגה, ולא
 יתערעמו השבטים ההם ויחזקו דבריו, אחר שלא היו הדברים ההם בקבלה חללם ממות
 יעקב; זכרנו הכהנים בני לוי שהיו תופשי התורה, איך קיימו הדברים האלה בספר
 התורה, אם לא שכן קבלו מאבותיהם כי כן אמר להם יעקב אביהם בעת מותו?
 (ב) כחי: פרי כחי, כמו לא תוסף חת כמה לך. ראשית אוני: וכן בדברים כ"א
 י"ז כי הוא ראשית אוני, הן הבכור לאוני נקרא ראשית אוני, כל' ראשית פרי
 כמו, הפרי הראשון אשר ילא מחמו; ואף אם קדם לכן ראה קרי אין הכח ההוא
 עושה פירות ולא יאמר עליו כחי ואוני. יתר שאות: יתרון מעלה ומשיבות, כמו
 הלא גאחו תבעת אחכס (איוב י"ג י"א). ויתר עז: ויותר עז, שאת שם דבר, ועז
 שם התאר, על כן יתר הראשון הוא סמוך, יתרון של שאת, והשני נפרד, והוא תאר
 הפעל, כמו גדול יתר מאד (ישעיה כ"ו י"ב), והסתכל איך מתוך שבו בא מעט מעט
 לספר בנתיבות: יתר שאת הוא שבת, יתר עז תוכחה קלה ואח"כ תוכחה קשה.
 (ד) פחו כמים אל תותר: אצל להיותך פחו כמים, אין ראו שיהיה לך שום יתרון
 על אחיך. פחו: ענין נמהרות וקלות הדעת כאיש אשר איננו מושל ברומה, כמו
 אנשים רקים ופוחים (שופטים ט' ד'), וכן בתלמוד ופחו יגרי עלי (דברים ט'), והוא
 קרוב לשרש חפו (רמ"ב) והוא שם דבר, ועומד כאן במקום שם התאר, על דרך כי

v'annunzii ciò che vi accadrà nei tempi avvenire. (2) Raccolgetevi (intorno a me), ed ascoltate, o figli di Giacobbe; e prestate attenzione ad Israel vostro padre. (3) Ruben, mio primogenito tu sei, mia virtù, e primizie del mio vigore; superiore in rango, e (insieme) superiormente fiero. (4) Impetuoso come l'acqua, non devi godere superiorità; perocchè salisti al letto di tuo padre. Allora disonorasti.... Egli il mio strato sali! (5) Simeone e Levi son (del tutto) fratelli, strumenti d'ingiustizia sono le loro spade. (6) Nel loro consiglio non entri la mia persona; nel loro congresso non ti unire, o mio onore: perocchè nella loro collera uccidono un uomo,

מרי הוזה (יחזקאל ב' ז'), ושיעור הכתוב: אחת שאתה איש פחו כמים אל תותר. אל תותר: אל יהי לך יתרון; והיה לו לומר לא תותר, כי מלת לא נאמרת על הגדת העתיד, ומלת אל נאמרת כשהדבור הוא דרך נקשה, או דרך עלה; וכאן מרוב כעסו עליו ואמר כמתקבל (ולא כמתכבד), יהי רצון שלא יהיה לך יתרון. אז חללת: מחרון אפו לא השלים מחמתו והסך פכיו ללד אחד ואמר יבועי עלה. יצועי: מה שמגיעין תחת האדם, כל מה שאדם שוכב עליו וכן ואגיעה שאלו הכך (תהלים קל"ט ט'), אם אשכב בשאלו ויהיה שאלו למגע תחת. ארדום: שים דומים זה לזה יותר משאר אפים. כלי חפס פכרותיהם: בנימי כעורי פירשתי מכרותיהם ענין התחככות, מלאון סורי (עיין אהב גר עמוד קי"ב), ואחר כמה שנים מלאתי שכן כתב ג"כ קלעריקום. ועתה רואה אככי שאין הפירוש הזה נכון, כי לפי מה שפירשתי למעלה (ל"ד י"ג) בשאמרו אל תעור ואל שכם וכתבו את נכותי לכס לא להרגם נכתובנו, אבל קשנו שלא יסכימו להמול, ונראין לי עתה דברי קבלת קדמונים (פרקי ר' אליעזר, מדרש תנחומא, היירונימוס) שפירשו מכרותיהם כלי זין, מלי יוני *μαλακτα*, וכן היא ג"כ דעת ראז' וגיז', ואין ספק כי מלות הרבה באו מלאון הקדש ללאון יוכית. (ו) אל תבא: לנסתרת. אל תחד: לככת, כמו האזינו השמים ותשמע הארץ. תחד: משרש יחד, מענין יחד. כבודי: כמו שירמי לנף ולעגס האדם, כמו וכבדי לעפר יגבן (תהלים ז' ו'), לכן שמח לני וגל כבדי (שם י"ז ע'), למען יזמרך כבוד (שם ל' י"ג). הרגו איש: הורגים אדם, כך היא תכונתם, והוא דרך כלל, והרמוז על הרמת שכם. וברצונם: אפי' שלא נשעת כעם. עקרו שור: הם מעקרים הנהמות להשיתן; *Succiderunt poplites, aut suffragines taurorum*; *quo malificio operi rustico prorsus inutilis fiebant* (ראז') וכן היו עושים נכופים, כדי שלא יעילו לאויבים במלחמה, עיין יהושע י"א ו' וט'; ש"ב ק' ד'; ור"ה א' י"ח ד'. והנם עקרו ענר במקום ביטוני, והכוונה על תכונת נפסם, אף אם מעולם לא

שׁוֹר: (ו) אָרוֹר אַפֶּס כִּי עָזוּ וְעִבְרַתֶּם כִּי קָשְׁתָּה
 אַחֲלֶקֶם בְּיַעֲקֹב וְאַפְיִצֶם בְּיִשְׂרָאֵל: פ
 (ח) יְהוּדָה אֵתָה יוֹדוּךָ אַחֶיךָ יִדְךָ בְּעֶרְףְךָ
 אֵיבֶיךָ יִשְׁתַּחֲוּוּ לָךְ בְּנֵי אָבִיךָ: (ט) גֹּר אַרְיֵה
 יְהוּדָה מִטָּרֶף בְּנֵי עֲלִית כָּרַע רַבֵּץ בְּאַרְיֵה
 וּכְלָבִיא מִי יְקִימֵנוּ: (י) לֹא־יִסוֹר שִׁבְטֹ מִיְהוּדָה

עשו כן בפועל (כת"ה). (ו) אַחֲלֶקֶם תג': אפרדים זה מזה, שלא יווסדו יחד לבלע ולהשפית, וכן היה, ע"י שלא היתה ללוי חלה כי אם מ"ח ערים מפורדות (ר"שי ורש"ב); ורש"ע נע משב כי גם שמעון היו עריו מפורדות, וזה הבל עיין כת"ה. (ח) יהודה אתה יודוך אדוך: ל' כופל על הלשון, וי"מף זל"ל מוסיף כי גם ידך ל' כופל על לשון יהודה ויהדך. אחת: אבל אתה, כלו' אינך כראובן שמעון ולא ידך בעורף אויביך: כי ינוסו מפניך, ותדוף אחריהם ותשיגם מאחריהם. ישתחוו לך תג': שהיה הכבד מכל השנטיס, כי נשיא יהודה הביא את קרבנו ביום הראשון (במדבר ז' י"ב), וכסע מחנה יהודה בתמלה (שם י' י"ד) וכן בשופטים יהודה יעלה בתמלה (א' ב', וכ' י"ח), ומישהיה היו כל מלכי בית דוד. (ט) גֹּר אַרְיֵה יהודה: יהודה דומה לאריה בצור אמיץ וגבור. מִטָּרֶף בני עלית: אמר חמלה בלשון כסתר, יהודה הוא גֹּר אַרְיֵה, ואח"כ מדבר עמו לככת ואומר לו אתה בני כבר עלית למעונותך אמר שטרפת טרף, והכוונה אני רואה אותך יושב לבטח בא"י וכבר כבשת ארץ כמלתך, ורש"ע ורמ"במן פירשו דמית לגור אריה כאשר אתה בני עולה מטרף, אך אין ספק כי מאמר גֹּר אַרְיֵה יהודה בלי מלת אתה איננו לככת, אלא לכסתר. ברע רבץ: אחר לדבר עליו בלשון כסתר, כמו ברוב הכרכות האלה, והכוונה שישכון לבטח בארנו ואין מחריה. (י) לֹא יִסוֹר שִׁבְטֹ מִיְהוּדָה: שרביט המלוכה. ומחוקק: מקל הממשלה (Befehl-Stab) כמו במחוקק במשענותם (במדבר כ"א י"ח). מבין רגליו: כך הם מכה מלכי קדם, שהיה המלך יושב על כסא רם, ותחת רגליו הדום ובין רגליו מקל הממשלה (העדדער, גיז' ופיליסזאהן). לֹא יִסוֹר: לא יחדל ומסוק, כמו וסר מהם הנגע (ויקרא י"ג כ"ח), וסר ממני כתי (שופטים י"ו י"ז) לא תסור מעליו אולתו (משלי כ"ז כ"ג), למיכך אין הכוונה כפירוש רמ"בן, כל זמן שהיה שנת בישראל יהיה ניהודה, (* בראש עמוד סימן ב"ה שח"ו

e nella loro calma storpiano un bue. (7) Maledetta la loro collera, poichè è feroce; e l'ira loro, poichè è inflessibile! Voglio dividerli in Giacobbe, e sparpagliarli in Israel. (8) Giuda, tu riceverai gli omaggi de' tuoi fratelli, la tua mano coglierà la cervice de' tuoi nemici, prostrerannosi a te i figli di tuo padre. (9) Qual giovine leone egli è Giuda — tu ritorni [illeso], figliuol mio, dopo aver fatto preda — egli si piega, si corica, a guisa di leone, o di leonessa, e chi lo farebbe alzare? (10) Non verrà a mancare lo scettro da Giuda, nè il baston

ולא יסור ממנו לשבת אחר; אלא הכוונה בהקלט לא יפסוק שבת מיהודה, אלא שעם כל זה אין הכוונה עד סוף כל הדורות, שחמיד יהיה שבת ביהודה, כי לא על סוף כל הדורות כתבנו יעקב אבינו, עיני למעלה פסוק א'. עך כרי: לא מלאנו מלות אלה להוראת הזמן אלא להפלת השיעור (a segno che), וילך הלך וגדל עד כי גדל מאד (ברא' כ"ו י"ג) עד כי חדל לספר (שם מ"א מ"ט) עד כי יענה ידו ומדבק ידו אל המרב (ש"ב כ"ג י') הפליא להעזר עד כי חזק (ד"ה ב' כ"ו ט"ו), אבל להוראת הזמן אחרים עד אשר (עת אשר תשוב חמת אחיק), עד אם (עד אם דברתי דברי) או עד אשר אם (עד אשר אם שאו ערים) או עד ואחריו מקור (עד שוב אף אחיק חמך) או עתיד (עד יגדל אלה בני) בלא מלת כי. עך כרי יבא שילה: שם עיר, ושם השליך יהושע גורל לישראל, וחלק להם את הארץ, ושם הפסיקו את אהל מועד (יהושע י"ח). ואולי לשון זה של יעקב שכאשר להם בקבלה ושככתב בתורה היה הסבה לשיבאר יהושע את שילה למה שם אהל מועד ולהשליך שם הגורל. יקרות עמים: יקרה obedientia וכן ליקחת אם (משלי ל' י"ז), וכן בערבי וקה obbedire: והטעם כל כך יהיה יהודה חשוב וכבד באחיו, כי גם אחר שיבוא ישראל שילה וחלקו את הארץ בגורל, ואיש איש יאחז בנתלתו, עדיין יהיו כל השבטים נשמעים לו ומכבדים אותו, כענין יהודה יעלה (שופטים א' ב'), וגם אחר זמן ימלך דוד ותהיה הממלכה ביהודה, זהו מה שג"ל לפי פשט הכתוב הזה אשר רבו בו הדעות ואלה ראשיהן: א') חכמי התלמוד (שנהדרין ה' והוריות י"א) ומדרש רבא ור"ש מפרשים שבת ומחוקק על הסנהדרין וראשי הגלויות שבבבל והכנענים שג"י, כלומר שאף אחר שפסקה מלכות ישראל, או שנאה הממלכה ביד בית ששמוכחי ונית הורודוס, וגם אחר חרבן בית שני כשאר קצת שלטון ליהודה; ומפרשים עד כי יבא שילה זה מלך המשיח; שילה, שני לו שינוי שיהיה לו או שילה כמו שג"ל דדליה היא מלכותא, והן יתקן מוסיף לפי הפירוש הזה כי שבת ומחוקק כולל גם כל החכמים והכבדים שבכל דור הדור והוא מפרש עד כי יבא שילה לא להגבלת הזמן, כי אם להפלת גדולת שבת יהודה שגם המשיח עתיד ללכת ממנו; ומפרש שילה בנו

וּמַחֲקֵק מִבֵּין רַגְלָיו עַד כִּי־יָבֵא שִׁילָה וְלוֹ

מלשון ובגלית. וקרובה לזה דעת ר' ינחק עראמה, והוא מפרש כרע רבץ כארזה ניסם קלוי, ומי יקיימנה, חה על גלותנו זאת, ובגלות הזאת לא יסור שנט ושלטון מיהודה, הם הכנענים וכל גדולי הדורות, עד כי יבא שילה, והוא הבן הקטן העמיד לנאת סנין רגליו כמו שתרם אנקלוס ובגליתו ובזעיר בנכא, כי הוא אשר יקהלו אליו כל הגוים ויחלק עליהם מלכות שלמה, והוא משיח ומשם ואילך לא יוסף לכרע; (ב' רמ"בן מפרש כל זמן שיהיה שנט מישאל, יהיה מיהודה, עד כי יבא שילה בנו והוא משיח; ג') רא"בנע ורל"בנע עד כי יבא בנו, והוא דוד; רא"בנע הביא פירוש אחר בשם אמריס, עד כי יבא שילה מלשון ונא השמא, או עד כי יבא קץ שילה ככתוב ויש משכן שילה ויבחר דודו עבדו ואז לו יקחת עמים כי היו עמים רבים תחת יד דוד ושלמה. ד' רש"בס חזקוני רמב"מן וי"ש עד יבא יהודה לשילה ואליו יתקבצו השבטים להמליך את רמבעס אז יסור שנט מיהודה כי יחלק ירבעס על עשרת השבטים; ואע"פי שהענין ההוא היה בשבס (ד"ה ב' י' י"א) הכה שבס קרובה לשילה. והחזקוני מוסף שילה זה אחיה השילוני, ודון ינחק מוסף עד יבא מטאו של שלמה, שילה מן שלג בארמי שגבה ומטאו. (אמר שד"ל לפירוש רש"בס קשה מאד כי ולו יקחת עמים איכנו לפי זה. ברכה אלא קללה, כי כאנאספו השבטים לשבס נחלק המלכות, והבס יש"ר פירש ולו יקחת עמים שע"כ לא תפסוק אז לגמרי המלוכה מורעו, כי גם לרמבעס תהיה יקחת עמים, קבול שני שבטים, יהודה ובנימין; וזה דחוק, כי יותר היה נכון שיאמר ובו ימרו עמים; ה') ר' שלמה רבו של רבנו בחיי (הביאו רבנו בחיי) פירש לא יסור שנט מיהודה לעד לעולם כשיבוא שילה והוא משיח, והוא אומר כי בן דעת אנקלוס ושנירף למחוק מלת עד קודם דייחי עשיחא (אמר שד"ל א"כ היה האתנא ראו להיות תחת עד, כי הימינ שמת עד אין כמו אלא ככ פשטא והוא מפסיק פחות הרבה מהאתנא); ו' רבנו בחיי כתב: והזכיר לא יסור שנט מיהודה עד כי יבא שילה שנה להורות על גאולת מזרים העמיה הקרובה, כי אך יתכן שיחיל הגלות עתה ביעקב ובזרעו, ולא יזכיר ענין הגאול הראשון הקרוב ולא יתכנא עליו ולא יבשרם וזכיר העמיה הרחוקה בגאול האחרון באחרית הימים? (אמר שד"ל העתקתי הלשון הזה, כי נכון הוא מאד, והרעין הזה בעלמו הוא אשר הביאני לפרש שילה על ימי יהושע, כי לדעתי הגאולה והישועה הגדולה שהיו בני יעקב מנפים איכה אלא כנוש הארץ) ומפני זה אומר עד כי יבא שילה והוא רמו על משה, וביאור הכתוב כי המלכות ליהודה עד ומנו על משה שתשוב המלכות והממשלה לבית לו והוא משה רבנו הגאול הראשון המולך על ישראל, כענין שכתוב ויהי בישורן מלך בהתאסף ראשי עם, כי כל ישראל כאספו אליו ועל זה אומר ולו יקחת עמים. (אמר שד"ל איני רואה מהיכן בא לו לפרש שילה על משה אם לא

del comando dai piedi suoi; a segno che (anche allora che) si verrà a Scilò [a fare la distribuzione della terra conquistata, Giosuè Capo 18], a lui sarà l'obediienza dei popoli [una supe-

מפי כי תשנבו אל זה כמשנבו של זה, וכן אחרי אחרו יבא שילה בנמטריא משיא. ז) רע"ם מפרש לא יסור כפירוש רמ"בן, ומפרש שילה מורכב מן שול ושלה, שול לשון שולים וסוף, ושלה לשון שלה, הוא המשמ' שהוא השלום האחרון שיהיה בסוף, ואז גם שאר עמים ישמעו ליהודה; ח) הכורס מפרש לא יסורו מיהודה חכמים וסופרים מנהיגי העם ומכמסה, עד כי יבא שילה ושמואל הכניא, כי בשילה התפללה חנה ובשילה גדל שמואל חל עליו, ובשילה נגלה חליו ה', ולו יקת עמים: אל שמואל נקצנו ישראל לשאל להם מלך. ט) המתרגם האלכסנדרי כראה שפירש שָׁלוּ כאנקלוס, כי תרגם *Donec veniat quae ipsi reposita sunt. qui mittendus est* כאלו כתוב שְׁלוּ. י"א) קלער' פירש לא יסור שנט מיהודה למטה אחר עד כי יבוא קבו וסופו של שנט, של מחוקק, או של יהודה, כל' עד שתפסוק המלכות מישראל, כלומר כל זמן שיהיה מלכות בישראל לא תסור מיהודה, שילה מן שלה בארמי שקט, ושנט רחזה לדעתו שולים על הקנה; י"ב) G. A. Teller מפרש כי יהודה היה חשוב וכבוד מחמיו והיה טועם בראש עד שצאו לשילה ואז נפרדו השבטים איש לנחלתו וסר מחנו השנט; י"ג) הערדער מפרש שילה שם עיר ולשון שלה, והכוונה עד שיבואו אל המכותה ואל הכנה, ושחמס יעקב הזכיר שילה כי היחה בין בית אל ובין שכם אשר יש שם גם הוא, והוא מוסיף כי גם אחר בוא ישראל אל שילה ואל הנחלה היחה הגדולה ליהודה, הן ע"י מלכי בית דוד והן ע"י זרובבל ושאר הנשיאים; וקרונים דבריו להיות כדברי, אלא שלא הזכיר כי בשילה נתלקה הארץ, ולא פירש עד כי כפירוש; והוא מפרש מחוקק מקל הממשלה, ומפרש מנין רגליו מפעמו והליכות רגלו כלומר מונאחי ומונאחי למלחמה (Von seinen Zügen). י"ד) קולעיוס מתרגם שולה מן שלה *Princeps pacis* וכן שולטעכס מפרש *tranquillator* וכן ראז' *tranquillitatis auctor, pacificator. Promittit itaque Jacobus tribui Judae, non recessurum ab eo imperium, donec veniat magnus ille princeps qui, extremo mundi aevo turbata omnia ad pacem et tranquillitatem sit revocaturus, et totius orbis terrarum imperium sit suscepturus, quod his verbis exprimitur:* ולו יקת עמים. ט"ו) פיליפוזאן מפרש כי יהודה יבוא לשילה, ושילה תהיה המקום הנבחר, מקום המשכן ונקודה עיקרית בארץ ישראל וכטבור הארץ, וע"כ לו (ליהודה) תהיה יקת עמים; והוא מוסיף כי מני הנרכה נתקיים כי היה המשכן ימים רבים בשילה, ומני לא נתקיים כי לא היחה שילה ליהודה אלא לאפרים, אך לא מנאכו בכל הנרכות האלה דבר אלא נתקיים. ועד כי בספר השמונים כתוב מנין רגליו גדלתי, וכן בתרגום

יִקְהַת עַמִּים: (יא) אֲסָרִי לְגִפְן עֵיִרָה וְלִשְׂרָקָה
 בְּנֵי אֲתָנוּ כִּבְסָ בַיִן לְבִשׁוֹ וּבְדָם-עַנְבִּים
 סוּתָה: (יב) חֲכָלִילִי עֵינַיִם מִיַּיִן וְלֶבֶן-שָׁנַיִם
 מִחֲלָב: פ (יג) זְבוּלָן לְחוֹף יַמִּים יִשְׁבֵּן וְהוּא
 לְחוֹף אֲנִיֹּת וַיִּרְכָּתוּ עַל-צִידָן: פ (יד) יִשְׁשַׁכֵּר

אמרוני מתורגם מבין סדריו, וכבר הסכימו ראז' וגיו' שאינו אלא תקון, ולענין
 מלת זילה בספר השומרוניס כתוב שלה בלא יו"ד וגם בתרגומם הניחו המלה כן
 בלא תרגום, כנראה שפירושה גם הם העיר זילה. (יא) אסרי לגפן וגו':
 הכל סימן לברכת הארץ, ולרבו הגפנים, והיין הטוב בארצו של יהודה. אסרי: כינוי
 בתוספת יו"ד, כמו המגביהי לשבת, המשפילי לראות, מקמי מעפר דל (תהלים קי"ג).
 אסרי לגפן עירו: ולא יחוש שהעיר ישמית הנפן. ולשרקה: גפן מובחרת, ואמרו
 הקדמונים שהיא גפן שענביה חין בהם חרנן (uva senz'osso) וגם בלשון ערבי שרק
 ענינו גפן מובחרת; ואולי המלה נגזרת מן ריק ע"ש שאין בו חרנכים, וכן חילני סרק,
 ריקים מפרי; וכן בסורי סריקה *vacuus, vanus, inanis*. בני אתוננו: בן אתוננו,
 והי"וד יתירה; ויחכן ג"כ שמהיה הקריאה בני לשון רבים. בבס ביין לבושו: גם זה
 מרוב היין, כי הדורך העכבים נגדיו מתלכלכים ביין, כטעם מדוע אדום ללבושך ונגדך
 כדורך גנת (ישעיה ס"ג ב'), וכאן הוא אומר כי מרוב העכבים שדורך יתאדמו כל
 נגדיו כחילו כבסם ביין (רש"י). סוּתָה: לפי ענינו פירושו כמו כסותו, והשומרוניס
 הגיבו כסותו, ומהר"ר מרדכי מורטארה אומר כי אולי שרש סות תחלת הוראתו כסו,
 והמסית נקרא כן מפני שכל השתדלותו היא לכסות ולהסתיר מעיני המוסת את הטענות
 העומדות נגד מה שזכותו ליען אותו. וכבר הייתי מתחיה על מה שכתב ר"שי עבדי
 אוריתא באולפן ע"ש רוכבי אחכות מחורות, ותלמידי גדעון פינטי הזכירני כי הוא לקוח
 ממה שאמרו בערובין כ"ד ב' רוכבי אחכות אלו תלמידי חכמים שמהלכים מעיר לעיר
 וכו'. במקום שכתוב בר"שי ויטעננו מנסן אחת כתוב בכ"י שלי ויטענו, וככונן. (יב)
 חֲכָלִילִי: לא כמאל לו רע אלא חכילות עינים (משלי כ"ג כ"ט) וענינו אדום, וכמאל
 לו סיבוע בלי ערבי. וגיו' (על פי לשון ערבי ג"כ) מפרש ענין כהיית עינים מפני השכרות;
 והר"מבן אומר שהוא הפך מן חכל. מייין: מרוב היין, וכן מחלב, מרוב החלב, והמ"ס

(*) עירו ק' סותו ק'

riorità sulle altre tribù] (11) Egli lega alla vite il suo puledro, alla vite dell'uva migliore il figlio dell'asina sua; lava nel vino il suo vestito, e nel sangue delle uve i suoi panni. (12) Ha rubicondi gli occhi per l'abbondanza del vino, e candidi i denti per l'abbondanza del latte. (13) Zevulun abiterà al lido del mare; egli (starà) al lido delle navi, ed il suo confine (sarà) presso a Sidon. (14) Issachar è un asino corpulento, che si corica tra i graticolati [in luoghi riparati].

משמחת במקומות הרבה להרות על הסנה, כמו משמחת בניאיה (איכה ד' יג'). (יג) זבולון לחוף ימים ישבון; וכן היה, שגמלת זבולון בין ים כנרת (ים טבריה) והים הגדול. והוא לחוף אגרות; הוסיף לה לבאר שמהיה לו תועלת מקרבת הים ע"י המסחר, ולכך סיים וירכתו על זידון, שקנה נחלתו יהיה חגל זידון שהיתה מפורסמת במרכלתה. חוף: שפת הים, שהים מוסף גם ומתמך (רש"י צ"ב), ושם חסף ידוע בל"ח להורות המכר, כמו כויר לא יחוף ראשו באדמה (בינה ל"ה), ואין ענין חוף חמל (Portus). וירכתו: לשון קנה, כמו ירמתי ארץ, וקלער' אומר כי משה שלא הזכיר נור שיהא קרובה לזבולון יותר מזידון כראש שעדיין לא נבנתה נור, וכן הוכיח Joan. Mar-sham כי זידון עתיקה מנור; והנה גם זו ראייה על קדמות הפרשה הזאת. (יד) יששכר חמור גרם: גרם ענינו ענם וזעריני גוף, ואמרים זעריני פה גרם סוס גדול בעל גוף, בעל בשר, וכן חמור גרם, חמור גדול וחזק, והחמור בארצות החורב הוא יותר יפה וחזק ואיננו כבדו כמו שהוא חללו (ראו' גיז') וקרוב לזה ענוס מן ענוס. בין המשפטים: שם שפת ידוע זענין שפיתת הקדרה, כל' עריכתה על האש, שפות הסיר הגדולה (מ"ג ד' ל"ח) שפות הסיר שפות (יחזקאל כ"ד ג') ונלשן מושאל על בל עריכה ושימה, ה' תשפות שלום לנו (ישעיה כ"ו י"ג), ולעפר מות משפתי (תהלים כ"ב י"ו); ומשפטים וּשְׁפָתַיִם נחמא במליכות החורות על מנוחה והשקט, למה ישנת בין המשפטים (שופטים ה' י"ו), אם תשכנון בין שפטים (תהלים ס"ח י"ד), וכן כאן רובץ בין המשפטים וירא מכותה כי טוב (רק פעם אחת (יחזקאל מ' מ"ג) כמלא שפטים להוראה אחת, ואולי קריאתו הנכונה שפטים). וכראה (כדעת Cocceus וראו' בתהלים ס"ה, גיז') שהכוונה במשפטים מחינה של קנים הערוכים זה בזה זה שהנהמות כלואות שם, ואנקלוס והירונימוס (ואמריהם ר"ז רש"י צ"ב וראו') תרגמו בין התחומים (inter terminos), והמתרגם האלכסנדרני תרגם בין הנחלות, בין השדות, ור"ק מירש שתי משפחות שנותנים על החמור אחד מכלן ואחד מכלן, כלומר שהוא כ"כ חזק שהוא רובץ בניינים וקם עמהם; זה שגש, כי רובץ כתוב כאן, ולא קם, ולהיות רובץ עם המשא אין בזה

חֲמֹר גָּרַם רֶבֶץ בֵּין הַמְּשֻׁפְּתִים: (ט) וַיֵּרָא מְנַחֵה
 בִּי טוֹב וְאֶת־הָאָרֶץ בִּי נִעְמָה וַיֵּט שְׂכָמוֹ
 לְסֹבֵל וַיְהִי לְמַס־עֶבֶד: ס (ט) הֲן יִדְּן עָמוֹ
 בְּאַחַד שְׁבַטֵי יִשְׂרָאֵל: (ח) יְהִי־דָן נַחֲשׁ עָלֶי-
 דְּרֹךְ שְׁפִיפֹן עַל־יְאֹרֵחַ הַנִּשְׁךְ עֶקְבֵי־סוּס וַיִּפֹּל
 רֶכְבּוֹ אַחֹר: (ח) לִישׁוּעַתְךָ קִוִּיתִי יְהוָה: חֲמִישׁ ס

גבורה, כי המשא כנגע נארץ, וכטעם כי תראה חמור שוכאך רובץ תחת משאו. (ט)
 וירא מנחה כי טוב: המפרשים פירשו מנחה מקום המנוחה, כלומר ארצו ונחלתו
 כמו אל המנוחה ואל הכחלה (דברים י"ב ט') וכן תרגם אנקלוס חולקא, ויתכן שיהיה
 כמשמעו, המנוחה ימרה נעניו (כטעם רובץ בין המשפחים) וראה ג"כ כי אחת נחלתו
 טובה ונעימה, על כן הטע שכו לסבול, והיא דרך משל על דרך החמור שנטה שכו
 לסבול המשא, וא"כ פירש הנמשל ואמר שהיה למס עובד, זה כי לרבו תבואת אדמתו
 לא יכבד עליו המס, והכוונה שלא יהיה שנטו אוהב מלחמות, ויתר לתת מס למלכי
 הגוים מלהלחם, אולי כך היה טעמו של יששכר, להיות אוהב שלום וסבול, ולפיכך קראו
 חמור גרם, ומהר"ט דקדק כי ב"ה א' י"ב נאמרו ככל השנטיס אחרי אנשי הנצח
 הולכי בקרב, ונישכר כתוב ומצני יששכר ידעני זיכה לעתים לדעת מה יעשה ישראל,
 שהיו מחמים וכנונים בעלות ולא אנשי מלחמה, וכן ק"ל אמרו שהיו בני יששכר עוסקים
 בתורה, וכן משה אמר ויששכר באהליך. כי טוב: שהוא דבר טוב. למס עובד: יהושע
 י"ו ו' ומלכים א' ט' כ"א. (ט) הן ידון: לשון הנופל על הלשון. ידון: יריב ריבם,
 כמו שפטני אלהים וריבה ריני (תהלים כ"ג א'), שפטו יתום ריבו אלמנה (ישעיה א'
 כ"ג) דכני אלהים (ברא' ל' ו'), הינ עני ואנין (משלי ל"א ט'). עמו: בני שנטו. באחד
 שבטי ישראל: יש מפרשים אחרי אנקלוס, כל שבטי ישראל כאחד, ולפי זה היה ראוי
 לקרוא כאחד, ורא"נע פירש כאחד מצני הגבירות, אמנם היכן מנאטו שלא יהו בני
 השפחות ככלל שבטי ישראל ככני הגבירות? ולרעתי שנט ענינו קנין ושופט וראש, כמו
 וקס שנט מישראל (במדבר כ"ד י"ז), הדבר דברתי את אחד שבטי ישראל אשר נתיתי
 לרעות את עמי את ישראל (ש"ב ז' ז') ראשיכס שנטיכס (דברים כ"ט ט') ואולי עיקר
 המלה מענין שרביט המחשלה, והיה שנט במקום חומך שנט (עמוס א' ה' ו'), או
 בעל שנט, ויתכן ג"כ לפרשו בלא מסרון שום מלה, כי שנט הוא כנוי לאבות המטות

(15) Trova felice il riposo, ed ameno il suolo; piega quindi il dorso a portar la soma, e si fa obediante tributario.
 (16) Dan difenderà la sua gente, al pari di uno dei Capi d'Israel.
 (17) Sia Dan qual serpente sulla strada, qual cerasta sulla via; che morde le calcagna del cavallo, ed il cavalcatore ne cade all'indietro. (18) Da te, Dio Signore, io spero la salute.

בנת ראובן ומעון נקראים שנטים, ובניהם נקראים מטה ראובן, מטה שמעון, והנה שנט ענינו ראש המשפחה, והושאל לשאר ראשים וכשיאים; ומן שנט נגזר אח"כ שרש שפט, והנה מליכת כ אחד שנטו ישראל היא גם היא לשון הנופל על הלשון דן ידיו, כי שנט כולל ענין שופט ידיו, ואח"כ הושאל לפעמים גם שנט להוראת מטה ומשפחה, כגון עשרה אנשים למאה לכל שנטו ישראל (שופטים כ' י'), והנה אחר דן יושע את בני שנטו כ אחד מראשי ישראל ושופטיו מושיעיו, ויש מפרשים זה על שמשן, ורש"ם פירש על שהיה שנט דן מאסף לכל המחנות שהיה הולך בסוף הדגלים והיה לריך להלחם במי שיבא לזכב הכהנים, והכחון בזה להיות דן יושב על הגבול ללד לפון (מדן עד באר שנט) אשר משם תפתח חמיד הרעה לישראל מפני מיל ארם ובבל, והנה אחר שיושיע את בני שנטו כ אחד מושיעי ישראל, ושיהיה כמש על דרך נגד האויב (תלמידי החכם יח"ק ז"ל). (יז) רגנושך עקבי סוס: כשישך עקבי הסוס מיד הסוס כרתע ומתחלחל, ורכבו נופל לארץ, והנה השפיתון כמש קטון, ולא יוכל לנשך הסוס בנטו או להתכרך סביבותיו כמו שעושים הכהנים הגדולים; ואולי (כדעת מוה"ר שמואל שלמה אולפער) אומיות ון שנסופו מורות על קטנותו; ואכקלום תרגם פחנא; והיירונימוס בושארט ורזאו' תרגמו Cerasta והוא כמש אשר לו כמין קרנים כראשו (tentacula) וזוה נקרא Cerasta לשון ἀστράς שענינו קרן; ואכקלום והמתרגם הכורי תרגמו מלת כמש קרמן, ויעקב Edessenus איש סורי כתב כי זה (חרמון) מין כמש רע וחזיק מאשר כמשים, והוא יושב ומסתתר בדרכים ובין ירק עשן דומם ובלתי מתנועע. כרש"י כ"י שנידי והמה לכמש הנושך עקבי סוס ונפל רוכבו שלא כנגדו (וכן ככון). (יח) לישועתך קיירתי ה': כשנא לנריך את גד, עלה נדעתו למור גם עליו לשון הנופל על הלשון, כי גד ענינו מול טוב, והיה יכול למור: גד, טוב יהי גדו, או גד יהי אתו, וכיוצא בזה; אך כמלך מיד מעלתו וראה כי זה' לבדו ראוי לבטוח, ולא במולות: נבנא השמים; על כן אחר לישועתך קיירתי ה' ולא לישועת המול, ומיד ניקש ומנא אחר לשון נופל על הלשון בלא הזכרת המול, ואחר גד גדוד יגדונו (א"א ז"ל), וככון מאד, ולפי זה יהיה הפסוק הזה לריך למרכא טפחא, כי כנוי לישועתך חזר לה', לא לדן, היגמחו שנרתי לישועתך ה' (תהלים קי"ט). ופירוש מהר"שד (ואחריו יש"ר) כי חזק המולי על יעקב וכו', הוא שנוש שהרי ירדע היה יעקב שהוא מת, ואם התפלל לחיות עוד שעה קלה עד שישלים ברכותיו אין זו ישועה. [והערדער אחר כי להיות דן יושב על הגבול, התפלל יעקב לישועת ה', אמנם

(יט) גַּד גְּדוּד יְגוּדְנוּ וְהוּא יְגַד עֵקֵב: ס
 (כ) מֵאֲשֶׁר שָׁמְנָה לַחֲמוֹ וְהוּא יִתֵּן מֵעֲדָנָי
 מֶלֶךְ: ס (כא) נִפְתְּלֵי אֵילָה שְׁלַחָה הַנִּתֵּן
 אֲמַר־יִשְׁפָּר: ס (כב) בֶּן פֶּרֶת יוֹסֵף בֶּן פֶּרֶת

אין קייתי לשון תפלה. (יט) גר גדוד יגודנו וגו': יגדנו לשון גדה, כמו לעלות לעם יגדנו (מנקה ג' י"ו) יגדו על כפס נדיק (תהלים נ"ד כ"א). והוא יגוד עקב: לשון כריחה, כמו גדו אילנא (דניאל ד' י"א) (רד"ק), וכן המכב כשאומרים לשון הנפול על לשון פעם אחר פעם, אומרים אותו צהוראות שונות, והנה יגד כתוב חסר וקרב זהו מן הכפולים, וקריחתו יגד, ומגדנו ההוראות האלה נמלת התגדד, לא התגדדו (דברים י"ד א') לשון חיתוך, ובית זוכה יתגדדו (ירמיה ה' ז') לשון קבוץ גדלים גדלים, וטעם יגוד עקב שינוי מפניו, והוא יִבְנֶה מאחור, ואולי מ"ם של מאשר שיכה למלת עקב והוא יגד עֵקֵב: ואחר כך אמר. (כ) אשר שמנה לחמו: ויהיה אשר Nominativus absolutus כמו הנור תמים פעלו, וכן גר גדוד יגדנו, ושמשן יכיתלמו ע"ה אמר כי יש לחוק קריחה אשר בלא מ"ם ממה שאנו רואים בצרכות האלה שמת השבטים כלם נחמלת המחמר ובלא שום אות משמשת; רק ביוסף לבדו הקדים לשמו מלות בן פורת, וכבר יכול היה לומר בלתי יוסף בן פורת עלי עין, כמו שאמר כפתלי אילה שלמה, בנימין ואב יערף; אפס כי מאהבתו את יוסף רצה לכפול עליו התאר בן פורת. ורמ"בן פירש בדוק גדול כל היונא שאשר הכה לחמו שמנה, והזקוני פירש גר שמנה לחמו יתמר מאשר, ואשר יתן מעדני מלך, זה ככון ליישוב הפסוק. שמנה לחמו: אין לחם לשון נקבה (כדעת ר"ע ור"ז) אלא הוא כמו ומאכלו בריחה (מנקה א' י"ו) דבר בריח, דבר שזון, כמו קטנה או גדולה. מעדני מלך: מעדנים הראויים למלכים, ואין להביא מכאן ראיה על איחור זמן הברכות האלה (כדעת Heinrichs) כאילו היה אז מלך בישראל; שהרי די שהיה בימי יעקב מלך באומות, כגון במצרים, לביאמר מעדני מלך, מעדנים יקרים הראויים לשלחן מלכים, ורש"ם פירש שיתן מם למלך ישראל שזון זית יקר ועוב שסכין בו לעדן את הבשר, כמו שאמרו במנחות דף פ"ג, וכן משה אמר על אשר ועובל בשמן רגלו. (כא) נפתלי אילה שלוחה: אילה משולחת לרוץ (ר"ע). הנותן: שז על כפתלי, לא על אילה שהיא נקבה. אמר שפר: אמרי נועם, מלשון שפר בארמי, וכן אף נמלת שפרה עלי (תהלים י"ו ו') שענינו יפה. רל"ע פירש על ברוך בן אבינועם, ורש"י על בעשרת אלפים איש מנבי

(19) Gad aggredito da orde nemiche, taglierà loro il calcagno.
 (20) D'Ascèr saranno pingui i prodotti: egli somministrerà regie delizie. (21) Naftali è una cervia sciolta; egli, che tributa (a Dio) parole di contentezza. (22) Una pianta prosperosa è Giuseppe, pianta prosperosa (situata) presso una fonte; i cui rami si spa-

נפתלי שהלכו בזריות נחלמת סיכרא ולבסוף שרו שירה. ורש"ם פירש גבורים קלים כאילנות, כדכתיב (ד"ה א' י"ב ח') גבורי החיל אנשי נבא למלחמה עורכי זנה ורוחם וכפי אריה פניהם וכנבאים על ההרים (וכן משה רגלי כאילות חללים י"ח ל"ד) ובשובם מן המלחמה ממהרים מתוך קלותם לבשר באורות מאופרות של כלחון המלחמה. והן יתקן ורח"במין וראו' וגיו' פירשו שיאלו מחמו בעלי חיות המליטה, וקלער' מפרש אילה שלמה, משולמת הולכת אנה ואנה אל כל אשר תחפוץ, והוא סימן החפשיות, ופירש הכותן אמרי שפר, מלשון שפר קדמי (דניאל ג' ל"ב) מדבר מה טוב בעיניו בלא יראת אדם; זה רמוק. והמתרגם האלכסנדר תרגם אלה שלמה (arbor diffusa), ותרגם אמרי שפר פירות יפים; והלכו אמרי בואררט והערדער, וקראו אמרי לשון ענף. Wriemoeet קורא אפרי בגש המ"ם מלשון אמר בארמי שענינו זה ואומר שאולי כאמר ג"כ על קטני האילה; וגיו' דמה דבריו, כי כתוב הכותן לא הנותנת. דעת Jac. Robertson בספרו Clavis Pentateuchi שנמשל כפתלי לאילה על אדות כולתו שהיתה ארץ הרים, ועל מדת הקלות והזן שאולי היתה זו; ופירש הכותן אמרי שפר Fraeben* materiam laetorum dictorum et carminum in laudes suas רמוק שיהיה הפסוק הזה כאמר על כפתלי עמנו ועל תכונתו ומדותיו, כדרך שאמר על יוסף וימררוהו ורובו וישטמוהו וכו' שהכוונה על מה שאירע ליוסף עמנו; ואולי היה כפתלי בעל שפחה, שמה בחלקו ורץ כנבי כדרך עליזו לב, וטעם הכותן אמרי שפר, טתן תודה לאלהיו (זה מתיישב יותר על חלת הכותן) וחלת שפר יהיה ענינה שמת לב; ולפי זה יש כאן גם כרבה, כי זכרו שכן יהיה תמיד שמת ומודה לאל; זה כ"ל יותר קרוב בפירוט המקרא הסתום הזה, וקרובה לזה דעת אנקלוס. (כב) בן: נטיעה, כמו ועל בן אמתה לך (תהלים פ' ע"ז) ועל הדרך הזה גם יונק ויונקת ועוללות הושאלו על הנחמים. פורת: תאר לשון נקבה, כמו פוריה, וחלת בן כשהיא להוראה הזאת היא לשון נקבה, וכן כאן הרבה ממה בנות. עלי עין: אל עין המים, כעץ שתול על פלגי מים. בנות: ענפי הנטע הזה, נעדה עלי שור, מתפשטות על הדלית מלשון עלו בשרומיה ושמתו (ירמיה ה' י"ד) וכן בן שורתם יבאירו (איוב כ"ד י"א) והמשל לקח מן הגפן. בנות צעדה: רבוי הנקבות פעמים רבות יבא עמו הפעל בלי יחד, כמו תשיבהו מים בלחות (איוב כ"ז כ'), ועיניו קמה (שמואל א' ד' ט"ו) כי קמה על בבל מתשבות ה' (ירמיה כ"א ט) מפי עליון לא תלא הרעות (איוב ג' ל"ח)

עַל־יַעֲיִן בָּנוֹת צַעֲרָה עַל־יִשׁוּר: (בג) וַיִּמְרָרוּ
 וּרְבוּ וַיִּשְׁטְמֵהוּ בַּעֲלֵי חַצִּים: (בד) וַתֵּשֶׁב בְּאִתָּן
 קִשְׁתּוֹ וַיִּפְּזוּ זְרַעֵי יָדָיו מִיָּדָי אַבִּיר יַעֲקֹב מִשֵּׁם
 רַעָה אֲבֹן יִשְׂרָאֵל: (בה) מֵאֵל אֲבִיךָ וַיַּעֲרֹךְ

וזמנאותנו ענתה בנו (ישעיה כ"ט י"ב) מחשבות בענה תכון (משלי כ' י"ח), וכן המכה גם בלי ערבי; ובספר הכותים בני זעירי עלי שור, ויוסף לא היה הבן הזעיר (כי בנימן זעיר ממנו) ולמה זוכירהו בתאר פמות, והוא היה בדעתו לגדלו על אחיו? (בג) וימררוהו: לשון ומררו את חיהם (שמות א' י"ד). ורבו: לי יריית חיים, והוא קל עבר ממסקל פעול, משרש רבב, כמו יסאפו עלי רבוי (איוב י"ו י"ג), וברקס רב (תהלים י"ח ט"ו) שם לשון יריית חיים, כמו שרש רבב (רד"ק), ואמרו רבוי ממסקל פעול להבדילו מן רבוי ענין רבוי (מהר"ד): ולדעת ר"שי המלה בנין פעל, על דרך כלו תפלות, אלא שהוראתו כהוראת ההתפעל; ואולי משב ר"שי כי בשו וארו עיני הס ג"כ בנין פעל, ולהיות הוראתם עומדת, והפעל פועל בעצמו ולא מקבל פעולה מאחרים, משב שיתכן להיות פעל להוראת התפעל, ומלות שמו רמו דמו שם שווי מן הקל הם לדעתו עבר פעל. וישצטורהו: הוא פירוש המשל, וכן דעת בה"ט שנתן אחנת תחת ורבו, ועשה אותם שני מאתרים, וכל זה על אחיו ששכחוהו, ולדעת רש"בם על המזרים שכתבו אותו בניית הסהר; אולי אמר כן בשבנו כי יעקב לא ידע מאחיה משכחת בניו את יוסף. ומו"הרר מורטורה אומר כי לא יתכן לומר שיעקב לא ידע דבר מזה, שאם כן לא היה מקום לאחי יוסף שיאמרו ליוסף חבך לזה וגו', אם יוסף היה יודע שלא נדע הדבר לאביו; גם רחוק הוא עד מאד שיחשוב יוסף כי אחיו הגידו הענין לאביהם קרוב למיתתו; ואם יקשה לרש"בם כי אשר שם לא מכרוהו (כדעתו וכדעתנו) לא יתכן לומר וימררוהו ורבו, אין זה כלום, כי הנה יוסף האמין שם מכרוהו, וכן האמין יעקב, כי בודאי בניו לא הגידו לו שהשליכוהו לבור כדי שימות שם. ולדעת דח"א ז"ל הכוונה על הקרובים לשם, שהיו שוכחים לבני יעקב, וקרוב הדבר כי בני יעקב אמרו לאביהם (או הוא עצמו משב כך והם הכיחוהו במחשבתו) כי כשהלך יוסף לראות את אחיו נשכח טעה בדרך והלך בדרך רחוקה ופגעו בו לסטים בעלי חיים, ובקשו להרגו, וה' היה אתו והתקיים נגדם ונמלט מידם, ואח"כ לא ידע הדרך לשוב לבית אביו, ופגעו בו אחרים ותפשוהו ומכרוהו לעבד. והוא אומר כי רחוק הוא שישל יעקב את בניו (שהיו רועי זאן) לבעלי חיים, גם מאמר ותשב

ziano sopra il pergolato. (23) E lo amareggiarono, e lo saettarono; gli furono avversi i saettieri. (24) Ma resistè vigoroso l'arco suo, e furono agili le sue braccia; col (soccorso del) Dio tutelare di Giacobbe; di Lui, ch'è il pastore, anzi la rocca d'Israel. (25) Col favore (cioè) del Dio di tuo padre, il quale

באיתן קשתו לא יתכן אם הכוונה על אחיו כי הנה יוסף לא התקומם נגדם כלל, אך כאשר כלאן לטבח יובל. (בר) ותשב באיתן קשתו: כלפי מה שאמר כי בעלי מים נלחמו בו, אמר כי אחים קשתו נגרה על קשתם, וכלנה נגדם באיתן ובחוק, איתן הוא ג"כ שם דבר, כמו וישן הם לפנות בקר לאיתנו (שמות י"ד כ"ו). וישווו זרועי ידיו: היו זרועיו קלים בדריכת הקשת, לאון מפשו ומכרכר (שמואל ב' ו' י"א) וקרוב לזה שרש פשו ושדש פשו על קלות התנועה. מירי אביר יעקב: זאת היחס לו מידי האל שהוא אביר יעקב, ואביר לאון אברהם, מטעם ישארו על אברתו (דברים ל"ב י"א), באברתו יעד לך (תהלים נ"א ד') ענין הגנה כענין אשר באת למסות תחת כנפיו (רות ב' י"ג). משם רועה וגו': יש מפרשים (הניאם רא"ב) משם מאז, וכן פירשו רמ"במן ורמ"א מלוחה שעה נעשה יוסף רועה ישראל. ומהר"שך מפרש משם על המקום שכל בו זרמיו, והוא הנור אשר שמוהו בו, כי מניח האסורים ינא למלך; וכל כי מאמר שאמר למעלה מידי אביר יעקב, וכאמר למטה מאל אביר יעקב, ראש אדם משם רועה וגו' יהיה כאמר כלפי מעלה; לפיכך מוכיח אני עם המחנה הסורי שהיה קורא משם בזרי, והוא כמעט יגנב שם אלהי יעקב (תהלים ב' ז') וכן מרמז גם הערדער. רועה אבן ישראל: רש"כס ורמב"מן פירשו רועה בית ישראל, ומהר"שך ורמ"א ולפניהם ר"ש Coecijus וקלער' פירשו רועה ישראל ואבן ישראל, כלומר נור מעגם סלעם ומפלגטס [ואני לא אדע למה בתהלים י"ח ג' נקדו ומפלגטי פעל ולא ומפלגטי שם דבר, (וכמו אחיזה מפלט לי שם כ"ה ט') כמו סלעי ומודתי, זורי מגיני וקרן ישעי משגני שנפסוק ההוא; וכראה שנקדו כן להשוותו עם מה שכתב בשמואל ב' כ"ב ז', ושם כתוב ומפלגטי לי, ולא יתכן לומר ומפלגטי לי כי מלת לי מיותרת, ועל כרחם נריך לומר כי שם הוא בינוני והי"ה נוספת כי"ה יושני, המגניבין] אלא שהם מפרשים על יוסף ואני מפרש על האל, וכן דעת גז' (Thesaur. pag. 16) שאבן ישראל כמי לאל, ולא ידעתי איך הוא מפרש משם. (בר) מאל אביר: הגלחת וגלחת בעזרת אלהי אביר שיצודק לעתיד. ואת שריו: ומלת. ברבות שמים מעל: הטל והמטר. ברבות תהום וגו': מעיינות והממות יולאים נבקעה ובהר. ברבות שרים ורדם: ברבות השמים והארץ, כי השמים הנותנים המטר מגדלים הלמחים, כמו השדים שנגדלים ומייניקים החיטוק, והארץ יולדת הלמחים כמו הרמס, כעטם והולידה והלמחה (ר"דק בשם אחים) ושאר המפרשים פירשו ולא יהיה זרעו רמס משכיל ושים לזמקים (הושע

וַיֵּאָתֶּר שְׂדֵי וַיְבָרְכֶךָ בְּרִכַּת שָׁמַיִם מֵעַל בְּרִכַּת
 תְּהוֹם רִבְעֵת תַּחַת בְּרִכַּת שָׁרִים וַרְחֹם:
 (כו) בְּרִכַּת אָבִיךָ גָּבְרוּ עַל-בְּרִכַּת הוֹרֵי עַד-
 תַּאֲוֹת גְּבַעַת עוֹלָם תְּהִיֵּינָה לְרֹאשׁ יוֹסֵף

ט' י"ד) זה אין לו ענין עם האמור במקרא הזה. ואנקלוס חרגם נרכות אנך ואמך, אמנם הגדים והרמס כלם נאשה לא נאש, ור"ש חירץ דמוק. (כו) ברכות אבך וגו': רוב המפרשים פירשו הורי יולדי מלשון האכני הריתי (במדבר י"א י"ב) כתרנום אנקלוס; אע"כ זה נאמת רמוק מאלד כי אין הזכר הורה, ומאמר האכני הריתי אינו אלא בתמיהה. ר"ש פירש הנרכות שנרכני הק"נה נגרו והלכו על הנרכות שנך את הורי, ור"ק ומהר"שד וקלער' וראו' פירשו הנרכות אשר אני מנך אחך עצרו על נרכות הורי שנרכו אחי; אמנם רש"ם ואחריו!הערדער פירש הורי ל' הרים, והוא כפל ל' של נבעות עולם, והניח ראה מנרכות משה שאמר מראש הררי קדם וממנ נבעות עולם; ויש סמך לזה מתרגום ירושלמי נרכתא דאנך יתספן עלך על נרכתא דבריכו יתך אנהתך אנרכס ויזקק דמתילין לטוריא, וכן נתרנס האלכטננדי מתורנס לשון הר, אלא שהמתרגם ההוא הדניק מלת הורי למלת עד, הורי עד, הרי עד, כמו נבעות עולם; והלכו אחריו י"ד מיכאעליס, Ilgen, Vater וגיו', אלא שמיכאעליס מגיה הרי; והאחרונים אומרים שמלת הור היא מלה קדמונית, נאמר ממנה רמו נבור ההר, וכן בל' יוכית שקוראים להר horos; ומניחים ראה לקוד שמי המלות הורי עד מנבעות עולם שאמריהן ומנרכות משה, ומדברי חבוקק (ג' ו') ויתפולנו הררי עד שמו נבעות עולם; ומלת תאות, מחסם בן סרוק ורש"י ורא"נע ורש"ם ור"דק ורמ"מן וראו' פירשו לשון גבול וקנה, מלשון והתאויסם לכס (במדבר ל"ד י') כלומר עד סוף נבעות עולם, זה לדעת קמ" (ר"דק וראו') ננמיכה הזמן, תהיינה לך הנרכות האלה עד סוף העולם, עד שלא ימושו ההרים אשר הם עומדים לעולם: ולדעת אחרים הוא ננמיכת המוקס, ר"ש פירש נרכה בלא מנרים, ורא"נע שמהיינה הנרכות נבוהות, אמנם אנקלוס פירש תאות כמשמעו, דמחירו להן דרנביא דמן עלמא, וכן קלער' פירש מה אדס מתאהה על הגבעות, כל' המרעה הטוב וכיוצא בזה; וגיו' ומנריו גם הם פירשו הדר הגבעות ומעודותן. ואני אומר שאין להוסיף מלת תאות מענינה הידוע בכל המקרא, ומעולם לא מנאנו תאות לענין סוף וגבול, וגם מנרכות משה אחת למד, שאמר מראש הררי

(*) קמ"ז נז"ק

ti soccorrerà; dell'Onnipossente che ti benedirà, benedizioni provenienti dall'alto cielo, benedizioni dell'imo-giacente abisso: benedizioni (dico, del cielo che fa l'uffizio) delle mammelle, e (del suolo, che fa l'uffizio) della matrice. (26) Le benedizioni che ti dà tuo padre si alzano ai beni provenienti dai monti, alle dolcezze delle alte colline. Verranno [tutte queste benedizioni] sul capo di Giuseppe, sulla testa di lui ch'è il distinto

קדם ומגד גבעות עולם, ותאזה כמו מגד, דבר נחמד, וכן תמדות, וממדים, וכן וכי תאזה הוא לעינים, ומזה כאזה וְכֹאֵה וְכֹי; וכאן תאות הוא כנגד נרכות, ברכות הורי עד, תאות גבעות עולם, ומפני שמת על איכנה מתיישבת לפי זה אלל תאות גבעות עולם, ומאמר זאת נחמד תאות אל ברכות הורי יהיו שני חלקי המליצה האלכיס למדים כנהוג, ובעבור הראיות המובאות גם כן מדברי משה ומדברי חזקוני, מוכרח אני להסכים עם גי' ומצריי הקוראים בשיטת המתרגם האלכסנדרי ברכות הורי עד; אמנם איכני מסכים עמהם במה שהם מקצרים מלת על לברכות הורי, ברכות אביך גדולות וגבוהות ועלמות מברכות הררי עד, ראשונה שלא היה לו לסתום, אלא לפרש מה היא הברכות החלה אשר למעלה מברכות הררי עד, ועוד הי"לל על תאות גבעות עולם, ושלשית כי משה אמר שיהיה לו ממגד גבעות עולם, ולא אמר שברכתו תהיה למעלה ממגד גבעות עולם, גם ראוי' כתב כי המליצה הזאת ברכות אביך גברו על ברכות הררי עד, היא מליצה זרה ובלתי נאותה, לפיכך אומר אני כי ברכות אביך גברו על, הוא מאמר בפני עצמו, ומלת על כפרדת, כמו וכאם הגבר הוקם על (ע"ב כ"ג א'), כלומר למעלה, ושיעור הכתוב כך הוא:

ברכות אביך גברו על
 ברכות הורי עד
 תאות גבעות עולם
 תהיין לראש יוסף
 ולקדקד כזיר אחיו:

כלומר ברכות אביך מנרך אותך גברו וגבוה למעלה למעלה; גבר קרוב בענין לשרה גבה, כמו ויגברו המים (ברא' ז' י"ח) והמים גברו מאד מאד על הארץ (שם שם י"ט), קמח עשירה אמה למעלה גברו המים (שם שם כ') כי כגובה שמים על הארץ גבר חסדו על יראיו (תהלים ק"ג י"ח) כי גם ברכות הררי עד, וברכות גבעות עולם כחמדותיהם תהייה לראש יוסף, תבאנה על ראשו, כעשם יחולו על ראש יואב (ע"ב ג' כ"ט), על ראש רשעים יחול (ירמיה כ"ג י"ט, ו' כ"ג) ומלות עד ועולם מורות על

וּלְקַדְקֹד גְזִיר אָחִיו: פ שְׂשִׁי (כו) בְּנִימִין זָאב
 יִטְרֹף בְּבִקְרָא יֹאכַל עֵד וְלַעֲרֹב יַחֲלַק שָׁלָל:
 וְסֵב בַּל-אֱלֹהִים שְׂבִטֵי יִשְׂרָאֵל שְׁנַיִם עֶשְׂרֹת וְזֹאת
 אֲשֶׁר-דִּבֶּר לָהֶם אֲבִיהֶם וַיְבָרֶךְ אוֹתָם אִישׁ
 אֲשֶׁר כְּבִרְכָתוֹ בָּרַךְ אֹתָם: (כז) וַיְצַו אוֹתָם
 וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֲנִי נֹאסֵף אֶל-עַמִּי קָבְרוּ אֹתִי
 אֶל-אֲבֹתַי אֶל-הַמְעָרָה אֲשֶׁר בְּשֵׂדֶה עֶפְרוֹן
 הַחֲתָי: (ל) בַּמְעָרָה אֲשֶׁר בְּשֵׂדֶה הַמְכַפְלָה
 אֲשֶׁר-עַל-פְּנֵי מִמְרָא בְּאֶרֶץ כְּנָעַן אֲשֶׁר קָנָה
 אַבְרָהָם אֶת-הַשְּׂדֶה מֵאֵת עֶפְרוֹן הַחֲתָי
 לְאַחֲזֹת-קִבְרֵי: (לא) שָׁמָּה קָבְרוּ אֶת-אַבְרָהָם
 וְאֵת שָׂרָה אִשְׁתּוֹ שָׁמָּה קָבְרוּ אֶת-יַצְחָק וְאֵת
 רִבְקָה אִשְׁתּוֹ וְשָׁמָּה קָבַרְתִּי אֶת-לָאָרֶה:

גובה בלתי מתגבל, ע"ד שוכן עד מרום וקדוש (ישעיה כ"ז ט"ו), עיין גם פירושי נדיר
 אֲדָרִי: פריש"א דלחמה, כל' בחיר לחיו, הכבדל מהם במעלה ומשיבות (ר"ג וכן רחז');
 ורש"בס ורח"צע ורמ"בזון וקלער' מפרשים מלשון כור, המוכתר וכבד עליהם, וכן מִצְרָף
 כֶּאֱרֹבָה (כחוס ג' י"ז); והראשון כ"ל עיקר, כי כן רוב שמוס מלת כויר הוא מענין
 הפרשה והבדלה, ולא מענין כור וכשילוח; ועוד הכה גם משה השתמש בכרכמו במלפיה

(*) קמ"ז ב"ק

tra' suoi fratelli. (27) Binjamin è un lupo rapace, il quale la mattina mangia preda, e la sera divide bottino. (28) Tutti questi dodici sono i Capi-tribù d'Israel, e questo è quanto disse loro il loro padre benedicendoli; a ciascheduno dei quali diede la sua speciale benedizione. (29) Indi diede loro i suoi ordini, e disse loro: Io sono per raccogliermi alla mia gente: seppelitemi presso ai miei padri, nella grotta situata nel campo dell'hhitteo Efròn. (30) Nella grotta situata nel campo di Machpelà, ch'è dirimpetto a Mamrè, nella terra di Cànaan; campo che Abramo comprò dall'hhitteo Efròn, in possessione ad uso di cimitero. (31) Ivi seppellirono Abramo, e Sara sua moglie; ivi hanno seppellito Isacco e Rebecca sua moglie; ed ivi ho

זאת, ואז לא היה יוסף חי, ולא היה לשבטו שלטון על שאר שבטים, ואולי כזו ענינו עטרה הוא ג"כ מעבדן הכרשה והבדל תשיבות, אע"פ שהיה אפשר לומר כי כזו נגזר חן ירי, דבר המקיף סביב סביב, דע כי כל שמוש שרש כזו הוא לעבדן פרישות על קדושה ומעלה וכבוד, גם ויזכרו לבשת (הושע ט' י) ענינו הפרישו והקדישו עלום לעבודת אלילים; אמנם כזו חסור (ישעיה א' ד') הוא משרש זור, שהוא תרגום של סור; ויחזקאל (י"ד ז') אמר שלא כמשפט ויכזר מאחרי, והיה ראוי לומר ויזר כמו שאמר בפסוק הקודם כזו מעלי, ועיין מה שכתבתי על כזו חסור (ישעיה א' ד'). (כו) זאב יטרף: זאב אשר יטרף, זאב הטורף. בבקר יאכל ער: כאמר על הזאב, והטעם שהוא טורף ואוכל גם בבקר וגם בערב, כי מפני שרוב יליאת הזאב היא בערב (זאבי ערב, חזקוק א' ח', ופכניה ג' ג') וכשהוא טורף בערב איכנו מניח כלום לבקר (כמו שכירשו האחרונים חלינת לא גרמו לבקר שנלכניה ג' ג') אמר כי בנימין יהיה כזאב האוכל בבקר מה שטרף בלילה, שרוב הטרף אשר יטרף, יאכל לו ממנו לבקר, וא"כ טורף גם ביום, ולערב הוא מחלק לגוריו ולחבריו מה שטרף ביום. ער: שלל, כמו אז חלק עד שלל מרבה (ישעיה ל"ג כ"ג) וכן אבד תשזון עד דיבון (במדבר כ"א ל'), דיבון הייתה לבן. יחלק שלל: אמרו כי כן דרך הזאבים ללאת בתבונה ולחלק טרפה בנייהם (ראו'), וכל זה אמנם נכסה לשבט בנימין שיהיה נגזר ומקיף, וכן היה, כמו שראינו בשופטים כ'. (כח) שבטי ישראל: בני ישראל וראשי שבטים. איש אשר כבדכתו ברך אוחם: אשר איש איש מהם ברך אוחם כבדכתו, נכסה פריית לכל א' מהם (וכן מלאתי אח"כ לרמ"בן בפרשת חק); ואם יש מהם שלא ברך אוחם הנה על הרוב ידבר. (לא) שמה קברו את יצחק ואת רבקה אשראו: לא אמר שמה קברתי את יצחק; נראה מכלן כי רבקה ממה בעוד יעקב צנית לבן,

(לב) מִקְנֵה הַשָּׂדֶה וְהַמְעָרָה אֲשֶׁר־בּוֹ מֵאֵת
בְּנֵי־חַתִּי: (לג) וַיְכַל יַעֲקֹב לְצִוּת אֶת־בָּנָיו וַיֹּאסֶף
רְגָלָיו אֶל־הַמִּטָּה וַיְגֹעַ וַיֹּאסֶף אֶל־עַמּוּיוֹ:

למיכך לא היה יכול לומר קברתי את רבקה, ולפיכך סתם ואמר שמה קברו. (לב)
מאת בני חת: ברשומס, כי נחוסס ולעיני בני עמו מוכר עפרון; ואמר זה ליוסף

נ

(א) וַיִּפֹּל יוֹסֵף עַל־פְּנֵי אָבִיו וַיִּבְכֶּה עָלָיו
וַיִּשְׁק־לוֹ: (ב) וַיִּצְוֶה יוֹסֵף אֶת־עַבְדָּיו אֶת־
הַרְפָּאִים לַחֲנֹט אֶת־אָבִיו וַיַּחֲנֹטוּ הַרְפָּאִים
אֶת־יִשְׂרָאֵל: (ג) וַיִּמְלְאוּ־לוֹ אַרְבַּעַיִם יוֹם כִּי
בֶן יִמְלֵאוֹ יְמֵי הַחֲנֻטִּים וַיִּכְבּוּ אֹתוֹ מִצְרַיִם
שִׁבְעִים יוֹם: (ד) וַיַּעֲבְרוּ יְמֵי בְכִיתוֹ וַיְדַבֵּר
יוֹסֵף אֶל־בֵּית פְּרַעֲהַ לֵאמֹר אִם־נָא מִצְאֹתִי
חֵן בְּעֵינֵיכֶם דַּבְּרוּ־נָא בְּאָזְנֵי פְרַעֲהַ לֵאמֹר:
(ה) אָבִי הַשְּׂבִיעֲנִי לֵאמֹר הִנֵּה אָנֹכִי מֵת
בְּקִבְרֵי אֲשֶׁר כָּרַיתִי לִי בְּאֶרֶץ כְּנָעַן שְׁמַח
תִּקְבְּרֵנִי וְעַתָּה אֶעֱלֶה־נָּא וְאֶקְבְּרָה אֶת־אָבִי

sepolto Leà. (32) L'acquisto del campo, e della grotta in esso situata, fu fatto col consenso degli Hhittei. (33) Giacobbe, terminato di dare gli ordini ai suoi figli, ritirò i piedi dentro del letto, indi spirò, e si raccolse alla sua gente.

שלא יירא שמה יעבדו החמים בידו לקבור גם את אביו; כי לא יוכלו להכניס המכירה, בי במעמד כלם הימה.

L

(1) Giuseppe, gittatosi sulla faccia di suo padre, pianse sopra il suo corpo e lo baciò. (2) Indi Giuseppe comandò ai medici che aveva al suo servizio, d'imbalsamare suo padre; e i medici imbalsamarono Israel. (3) Impiegaronsi per lui quaranta dì, tale essendo il tempo in cui si compie l'imbalsamazione; e gli Egizi lo piansero per settanta giorni [cioè durante l'imbalsamazione, e trenta giorni dopo]. (4) Passato il tempo del piangerlo, Giuseppe parlò alla famiglia di Faraone, òn dire: Se pure ho incontrato grazia appo voi, esponete deh! a Faraone ciò che segue: (5) Mio padre mi fece giurare, dicendomi: Io son per morire: seppelliscimi nella sepoltura che mi sono scavato nella terra di Cànaan. — Permetti quindi ch'io

(ב) לרגוֹשׁ אֶת אָבִיו: הֵיוּ מוֹלִיחִים מְגוֹפוֹ שֶׁל מֵת הַמּוֹת וְהַמַּעֲסִים, וְהָיוּ מוֹלִיחִים אֶת הַנֶּטֶן מֵר וְקִיפֵייה, וְאִ"חֵכ הֵיוּ מוֹלִיחִים כֹּל הַגּוֹף בְּכֶתֶר (nitrum) מֵשֶׁךְ אַרְבַּעִים יוֹם, וְהִירוּדוֹת אֲחֵר שְׁנַעִים יוֹם, וְהִיאֹדוּרוֹם אֲחֵר יוֹתֵר מֵשְׁלִשִׁים יוֹם, וְאִין סִפֵּק שֶׁהִיא הַדָּבָר הַזֶּה יָדוּעַ לִישְׂרָאֵל וְלַמִּשָּׁה יוֹתֵר מִמֶּה שֶׁהִיא יָדוּעַ לְיוֹנִים, וְהִנֵּה יַעֲקֹב וְיוֹסֵף נִחְנְטוּ מִפְּנֵי שֶׁהוֹרְכוּ לְהוֹלִיכֵם לְאַרְץ אַחֶרֶת לְקַבְּרָם. (ג) וַיִּבְכּוּ אוֹתוֹ מִצְרַיִם: לְכַנּוּדוֹ שֶׁל יוֹסֵף. שִׁבְעִים יוֹם: אַרְבַּעִים לַחֲמִשְׁתָּה, וְשְׁלִשִׁים שֶׁל אֲנָל שֶׁהָיוּ עוֹשִׂים אַחֵר הַקְּבוּרָה; וְלִיעֲקֹב לִפְנֵי שֶׁהָיוּ עֹתִידִים לְקַבֵּר אוֹתוֹ בְּאַרְץ אַחֶרֶת וְלֹא יִתְכַן שִׁיעָבוֹ לִי אֲנָל בְּמִלְרִים אַחֵר שֶׁכֵּנֵר נִשְׁאוּהוּ לְאַרְץ כְּנַעַן, עָשׂוּ הָאֲנָל קֶרֶם הַקְּבוּרָה. (ד) אֵל בֵּית פְּרַעֲוִה: וְלֹא דָנֵר לְפִרְעֹה עָנְחוּ, כִּי אִין לְבוֹא אֵל שַׁעַר הַמֶּלֶךְ בְּלִבּוֹשׁ סֵךְ וְאֲנָל (רִאזוֹ) וְכֵן בְּמִדְרַשׁ אַחֵר שֶׁאִין אֲנָל כִּכְכֵם בְּפִלְטִין שֶׁל מֶלֶךְ, וְאֵע"פִּי שֶׁכֵּנֵר עָבְרוּ שְׁלִשִׁים יוֹמי הַבָּבֵי, הִנֵּה יוֹסֵף שֶׁעִדְיִין הִיא עֹתִיד לְעֵלּוֹת לְקַבֵּר אֶת אָבִיו יִתְכַן שֶׁהִיא עִדְיִין לְבוֹשׁ לְבוֹשֵׁי אֲנָל. (ה) אֲשֶׁר בְּרִיתִי: סִפְרַתִּי, וְיֵשׁ אֲחֵרִים לִי קִנְיָן, כִּמוֹ וְגַם מִיִּם תְּכַרֵּר

וְאִשׁוּבָהּ: (ח) וַיֹּאמֶר פְּרָעָה עֲלֵה וּקְבֹר אֶת־
 אָבִיךָ בְּאֶשֶׁר הִשְׁבִּיעַךָ: (ט) וַיַּעַל יוֹסֵף לְקַבֵּר
 אֶת־אָבִיו וַיַּעֲלוּ אֹתוֹ כָּל־עַבְדֵי פְרָעָה זְקֵנֵי
 בֵּיתוֹ וְכֹל זְקֵנֵי אֶרֶץ־מִצְרַיִם: (י) וְכֹל בֵּית יוֹסֵף
 וְאֶחָיו וּבֵית אָבִיו רַק טַפָּם וְצֹאנָם וּבְקָרָם
 עָזְבוּ בְּאֶרֶץ גִּשְׁשׁוֹ: (יא) וַיַּעַל עִמּוֹ גַּם־רֶכֶב גַּם־
 פָּרָשִׁים וַיְהִי הַמַּחֲנֶה כְּבָד מְאֹד: (יב) וַיָּבֹאוּ
 עַד־גֵּרֶן הָאֹטֶד אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן וַיִּסְפְּרוּ־
 שָׁם מִסְפֵּד גָּדוֹל וּכְבֹד מְאֹד וַיַּעַשׂ לְאָבִיו
 אֲבֵל שְׁבַעַת יָמִים: (יג) וַיֵּרָא יוֹשֵׁב הָאֶרֶץ
 הַכְּנַעֲנִי אֶת־הָאֲבֵל בְּגֵרֶן הָאֹטֶד וַיֹּאמְרוּ
 אֲבֵל־כְּבֹד זֶה לְמִצְרַיִם עַל־כֵּן קָרָא שְׁמָהּ
 אֲבֵל מִצְרַיִם אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן: (יד) וַיַּעֲשׂוּ
 בְנֵי לֹו בֶן כְּאִשֶׁר צֹוֹם: (טו) וַיִּשְׂאוּ אֹתוֹ בְּנֵי
 אֶרֶצָה בְּנֵעַן וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ בַּמְּעָרָה שְׂדֵרָה
 הַמְּכֻפְּלָה אֲשֶׁר קָנָה אַבְרָהָם אֶת־הַשְּׂדֵה
 לְאֶחָיו־קָבֹר מֵאֵת עֶפְרָן הַחֲתָן עַל־פְּנֵי
 מִמְרָא: (טז) וַיָּשָׁב יוֹסֵף מִצְרַיִמָּה הוּא וְאֶחָיו

vada a seppellir mio padre, indi ritorni. (6) E Faraone disse: Va a seppellir tuo padre, com'egli ti fece giurare. (7) Giuseppe andò a seppellir suo padre, e andarono con lui tutt'i ministri di Faraone, anziani della sua casa, e tutti gli anziani del paese d'Egitto. (8) Come pure tutta la famiglia di Giuseppe, i suoi fratelli, e la casa paterna. Soltanto la loro tenera prole, ed il loro minuto e grosso bestiame, lasciarono nel paese di Góscen. (9) Andarono con lui anche cocchi ed anche cavalieri, cosicchè la comitiva fu numerosa assai. (10) Arrivati all'aja (detta) dell'Atàd [degli spini], situata passato il Giordano, fecero ivi esequie grandi e solenni assai. Egli fece a suo padre un lutto di sette giorni. (11) I Cananei, abitanti del paese, vedendo il lutto nell'aja dell'Atàd, dissero: Egli è questo un grave lutto per gli Egizi. Ond'è ch'il luogo fu denominato Avèl-Missraim, il quale si trova passato il Giordano [cioè nella Cananea]. (12) I suoi figli gli fecero appunto com'egli avea loro comandato. (13) I suoi figli cioè lo trasportarono nella terra di Cànaan, e lo seppellirono nella grotta del campo idi Machpelà; campo che Abramo comprò dall'hhitteo Efròn in possessione ad uso di sepoltura, situato dirimpetto a Mamrè. (14) Giuseppe, dopo ch'ebbe seppellito suo padre, tornò in Egitto, co'suoi fratelli e tutti quelli ch'erano andati con lui a seppellir suo padre. (15) I fratelli di Giuseppe, visto ch'era morto il loro padre, pensarono: Potrebb'essere che Giuseppe

מאחס בכסף (דברים ב' ו'). (ו) וקני: מאר זקן כאמר לכנה ומשיבות, גם למי שאינו זקן אלא שהוא שופט ושר, וכן בלי ערבי עך ובל' ספרדי Señor, ובאיטלקי Signore הנגזר מן Senior (ראו'), כי מתלה בו הזקנים הם השופטים והשרים, וכן Senatus. (ז) גרן האמר: כך היה נקרא המקום הוא, ואטד מין מעיני הקונים (שופטים ט' י"ד ומ"ו), וקול הרדר חרגס אנקלוס וכונין ואטדין. אשר בעבר הירדן: נא"י, ונקרא צענר הירדן כלפי המקום שהיו בו משה וישראל. אבל שבעת ימים: קודם הקבורה (מסר"ד). (ח) אשר בעבר הירדן: אמר שאמר שקראו גם המקום אכל מזרים, חזר ואמר שהוא צענר הירדן נא"י ולא במזרים. (ט) לו ישטמנו: עיקר מלת לו הוא לְהוֹאֵ ומוה לוֹי, לוֹי, הַלֹּי שבל"מ, והנה הל"מ"ד הנוספת צעמידים היא מלויה הרבה בלי ערבי להורות על הנח, ולפעמים אינו אלא עתיד גרידא, וכן בלי

וְכָל-הָעֲלִים אֶתֹו לְקַבֵּר אֶת-אָבִיו אַחֲרַי
 קָבְרוּ אֶת-אָבִיו: (טו) וַיֵּרְאוּ אַחֲי-יוֹסֵף בְּיַמֵּת
 אָבִיהֶם וַיֹּאמְרוּ לוֹ יִשְׁטַמְנוּ יוֹסֵף וְהַשֵּׁב יִשִּׁיב
 לָנוּ אֶת כָּל-הַרְעָה אֲשֶׁר גַּמְלָנוּ אֹתֹו: (טז) וַיֵּצְאוּ
 אֶל-יוֹסֵף לֵאמֹר אֲבִיךָ צָוָה לִפְנֵי מוֹתוֹ לֵאמֹר:
 (יז) כִּהְיֵת־אֲמָרוּ לְיוֹסֵף אֲנָא שָׂא נָא פִשֶׁע
 אַחִיךָ וְחַטָּאתֶם כִּי־רָעָה גַמְלוּךָ וְעַתָּה שָׂא
 נָא לִפְשֶׁע עַבְדֵי אֱלֹהֵי אָבִיךָ וַיִּבְךְּ יוֹסֵף
 בְּדַבָּרִם אֵלָיו: (יח) וַיֵּלְכוּ גַם-אֲחָיו וַיִּפְּלוּ לִפְנֵיו
 וַיֹּאמְרוּ הִנֵּנוּ לְךָ לְעַבְדִּים: (יט) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים
 יוֹסֵף אֶל-תִּירְאוּ כִּי הִתַּחַת אֱלֹהִים אֲנִי:
 (כ) וְאַתֶּם חֲשַׁבְתֶּם עָלַי רָעָה אֱלֹהִים חֲשַׁבָה
 לְטֹבָה לְמַעַן עֲשֶׂה כַּיּוֹם הַזֶּה לְהַחֲיֵת עַם-

תלמוד למא קרא הוא דרך זווי, ולפעמים אינו כן, ומעתה גם מלת לו רוב שימוש
 להורות על תאווה המדבר, כמו לו ישמעאל ימיה לפניך, לו יהיה כדברך, לו מחנו;
 ולפעמים אינו חלף כמו אם גרדא, כמו לו חפץ ה' להמיתנו (שופטים י"ג כ"ג) אם
 היה ה' חפץ להמיתנו, וכן לולא, שהוא מורכב מן לו ללא, עבדנו אם לא, וכן כאן
 לו ישטמנו אם ישטמנו, כלי' אפשר שיטמנו. (יז) ועתה שא נא: אינם דברים
 המיוחסים ליעקב, אך השלימים המזכירים אחר שאמרו ליוסף דברי המת כאילו הוא בעצמו
 דבר אליהם קודם מותו, וזה חוסם לאמר לו אחא שא נא פשע אחיך ומטאחס, כי
 רעה גמלוך, הוסיפו מעלמם ועתה שא נא לפשע עבדי אלהי אביך (מהר"ד). לפשע

ci serbasse odio, e volesse renderci tutto il male che gli ab-
biam fatto. (16) Fecero quindi dire a Giuseppe: Tuo padre ha
comandato innanzi di morire, con dire: (17) Direte così a
Giuseppe: Deh! perdona di grazia la colpa dei tuoi fratelli ed
il loro mancamento, mentre ti hanno trattato male; ed ora
perdona deh! la colpa dei servi del Dio di tuo padre. — E
Giuseppe pianse quando gli si parlò. (18) Indi andarono i suoi
fratelli stessi, gli si gettarono innanzi, e dissero: Eccoci tuoi
schiavi. (19) Ma Giuseppe disse loro: Non temete, perocchè fo
io forse le veci di Dio [per poter quindi punire le intenzioni]?
(20) Se voi avete avuto il pensiero di farmi del male, Iddio

עבדו אלרי אביך: לפי שהיחס אחים לו לא היה מועיל לשיטת להם, כי הם לא
נחטו עמו כאחים לפיכך הזכירו לו אחזה אחרת שהיתה להם עמו, והוא שהם בעלי
דת אחת עמו, כי המצרים היו מחבבים בעלי אמונתם, וזוכרים בעלי אמונה אחרת,
לפיכך קרוב היה שיכלתו לפשעי אנשי אמונתם. והנה השלימים חשבו שכן יעשה גם
יוסף, ע"כ יסלח לבעלי אמונתו אע"פ שאינם ראוים להקרא אחיו. ברברים: השלימים.
ויבך יוסף: הבין כי אחיו הם הם שאלמו השלימים ושמו הדברים בפיהם, ולא יעקב
טוה כל זאת, שאם היה נדעתו לזות על זה היה אומר לו או שולח לו בחייו; ע"כ
נכה בראותו דת אחיו היראים לכפסם ומוכרימים להמניח תחבולות להגלל מחרון אפו.
(יד) וילכו גם אדו: כששמעו שכה ושלא קנף עליהם ולא אחר כי רנונו להנקם
מהם, והבינו שהבין תחבולתם, מהרו ללכת אליו ולהתכפל לפניו כדי שתתברר לו כניעותם
אליו, ושתתברר להם כוונתו הטובה. (יט) כי התחת אלהים אני: הק"נה נזמן
לבות וכליות, והוא דן את האדם לא לבד על פי מעשיו, אך גם על פי מחשבותיו,
אבל בן אדם אין לו אלא מה שעיניו רואות, וכן אני לא אוכל לשפוט אתכם על
הכוונה, אלא על המעשה; והנה אם אתם משתתם עלי רעה, מתשנה שלכם לא
נתקיימה אבל מתשנת האל נתקיימה, והיא היתה לטובה, והנה אין אתם נריכים
להשפיל עמכם לפני ולנקם ממני סליחה ומחילה, כי איני רואה בכם אלא שלומי
ההשגחה לטובת עם רב. והנה זו אחת מן הטובות הגדולות הכמשכות מהאזוכה
באלהים ובהשגחתו, כי האדם שליט במעשיו, אבל השלמת הפעולה איננה בידו, אלא
בידי שמים (עין מה שכתבתי בס' ויקרא כ"א ז'), ואם זומם רשע לנדיק ומנקה
להרע לו, ה' לא יעזבו נידו, ושנאת הרשע תהיה סנה להללחת הנדיק; ומי
זאת אמונתו לא יכעם על זום אדם ולא ישנא זום אדם. (ב) חשבה: כמו
הנקמה חחר אל הדבר, האל חשנ הדבר הזה לטובה, כל מוקס שמשטיטין מלת
דבר אחרים ל' נקמה, כגון קטנה או גדולה (במדבר כ"ב י"ח), והנקבות חחרת

רב: שביעי (כא) וְעַתָּה אֶל-תִּירָאוּ אֲנֹכִי אֲבִלְכָל
 אֶתְכֶם וְאֶת-טַפְּכֶם וַיִּנְחַם אוֹתָם וַיְדַבֵּר עַל-
 לָבַם: (כב) וַיֵּשֶׁב יוֹסֵף בְּמִצְרַיִם הוּא וּבֵית
 אָבִיו וַיְחִי יוֹסֵף מֵאָה וְעֶשְׂרֵת שָׁנִים: מִפְסָד
 (כג) וַיֵּרָא יוֹסֵף לְאֶפְרַיִם בְּנֵי שְׁלֹשִׁים גַּם בְּנֵי
 מְכִיר בֶן-מְנַשֶּׁה יָלְדוּ עַל-בְּרֵכֵי יוֹסֵף: (כד)
 וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל-אֶחָיו אֲנֹכִי מֵת וְאֱלֹהִים
 פָּקֹד יִפְקֹד אֶתְכֶם וְהָעֵלָה אֶתְכֶם מִן-הָאָרֶץ
 הַזֹּאת אֶל-הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאֲבֹתְהֶם
 לֵיֵצֵחַק וּלְיַעֲקֹב: (כה) וַיִּשְׁבַּע יוֹסֵף אֶת-בְּנֵי
 יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר פָּקֹד יִפְקֹד אֱלֹהִים אֶתְכֶם
 וְהָעֵלְתֶם אֶת-עַצְמֹתַי מִזֶּה: (כו) וַיָּמָת יוֹסֵף בֶּן-
 מֵאָה וְעֶשְׂרֵת שָׁנִים וַיַּחַנְטוּ אוֹתוֹ וַיִּשֶׂם בְּאֲרוֹן
 בְּמִצְרַיִם:

ח ז ק

לחיבת מִלְחָח שענינה בלי ארמית כמו דבר. (כא) וידבר על לבם: עיין למעלה
 ל"ד ג'. (כג) בני שלשים: בני נשים נקראים לפעמים שלשים, כי הם דור
 שלשי, אם נחמיל למנות מן האב, ככתוב בעשרת הדברות על נשים על שלשים ועל

l'ha voluto per bene, per produrre ciò che si è effettuato, di mantenere (cioè) in vita numerosa gente. (21) Or dunque non abbiate timore: io alimenterò voi e la vostra figliuolanza. — Così li consolò, e parlò al loro cuore. (22) Giuseppe rimase in Egitto, egli (cioè) e la famiglia di suo padre; e Giuseppe visse cento e dieci anni. (23) Giuseppe vide i pronipoti di Efraim; ed anche i figli di Machir, figlio di Manasse, nacquerò sulle ginocchia di Giuseppe. (24) Giuseppe disse ai suoi fratelli: Io sono per morire; ma Dio si mostrerà memore di voi, e vi farà passare da questo paese al paese ch'egli ha giurato ad Abramo, Isacco e Giacobbe. (25) Indi Giuseppe fece giurare i figli d'Israel con dire: Quando Dio si mostrerà memore di voi, trasporterete le mie ossa di qui. (26) Giuseppe morì di cento e dieci anni; e fu imbalsamato, e posto in un'arca in Egitto.

רבעים (וכן תחול שלום, מתחילים מן היום שעומדים בו, וכן ניום השלישי כחונה אחר המחרת), ולפעמים נקראים שלשים בני הנכדים, כמו בני"ג מדות על בנים ועל בני בנים על שלשים ועל רבעים (שמות ל"ד ז'), וכראה כי לכך אמורים בני שלשים להסיר הספק, והכוונה בני הנכדים, שהם דור שלישי מן הבן לא מן האב. וכן בני רבעים יצאו לך על כסא ישראל (מ"ב י' ל') הם דור רביעי אחר הבן ומישי אחר האב כי האב היה יהוא, ומלכו אחירי יהואחז בנו, ויהואש בן יהואחז, וירבעם בן יהואש, וזכריה בן ירבעם; ולא אדע למה לא נקדו בני רבעים אחר שהתנה כחונה בלי י"ד אחר הבני"ת; והנה יוסף ראה לאפרים דור אחד יותר ממה שראה למכסה, כברכת יעקב שאמרו הקטן יגדל מנו. ילדו על ברכי יוסף: קבלם. יוסף אחר שולדו, ועיני למעלה ל' ג'. בני מצרים: עיני במדבר כ"ו כ"ע. (בו) ויישם: הי"לל ויגש, וכמוהו על גזר אדם לא יסך (שמות ל' ל"ב), וכ"ל שהם מזכין התפעל רפה, שענינו כענין הכפעל, והם נמוקם אֲתָאֵס, אֲתָאֵסָּךְ בארמית, ועיני שמות ט' י"ח. בארון: אשר הכין לו להיות שם עד לאת בני ישראל מארץ מצרים, עיני שמות י"ג י"ט, והושע כ"ד ל"ב. וקלער' וראו' הניאו בזה מנהג המזרים לתת מחיהם בארון ע"א, שהיו גוים מתחת לארץ, והיה המת נשאר שם מעומד, כאשר כתב הירודוט, וכאשר ראה גם Thevenot, ובארון מתוך היה חקוק תאר פני המת, והיה הארון מעני שקמים (Sico-mori) שהמזרים קוראים תאנה של פרעה; ויש ג"כ ארונות של אבן, וכל זה איכנו ענין לכאן, כי הגיזה ההיא היתה לעולם, והיתה במקום קבורה שלנו; אבל ארונות של יוסף לא היה אלא לפקדון עד לאתם מס.

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>